

GOVERNMENT OF INDIA
NATIONAL LIBRARY, CALCUTTA.

Class No.

Book No.

N. L. 38.

NGIN—88—57 LN 1, 35—14-3-56—30,000.

I.C
8D
1120

18. 146. 23. 1.
PRABODHA
CHANDRODAYA

KRISHNA MISRI

COMOEDIA.

SANSKRITE ET LATINE EDIDIT

HERMANNUS BROCKHAUS.

LIPSIÆ.

PROSTAT APUD F. A. BROCKHAUS.

MDCCLXXXV.

P R A E F A T I O.

J. Taylor, vir sagacitatis eximiae in gravissimis disciplinis, et mathematicis et philosophicis, explicandis, hoc Krishna Misra drama metaphysicum Anglice vertit, philosophicasque Indorum doctrinas, tunc temporis ne libatas quidem, notis illustravit¹⁾. Quam egregie et accurate in negotio hoc difficili versatus sit, Sanscritae linguae periti nunc ipsi iudicare possunt.

Qui hodie et linguam et disciplinas Indorum cognoscendi excitatus est ardor, atque dramatis pulchritudo, quae tanta est, ut etiam e versione sentiantur, me ad textum Sanscritum iis, qui his studiis favent, ante oculos ponendum impulit.

Codices, quibus in edendo textu usus sum, omnes in bibliotheca Collegii Mercatorum in Indiam committentium conservantur, quos equidem hisce siglis notavi:

T. Ex libris Taylorii. Samvat 1864. (A. Ch. 1808.) (Vide Taylor praef. p. V.)

A. Ex libris principis Gaikava²⁾, in Catalogo No. 1868. notatus. Samvat 1858. (A. Ch. 1802.)

B. Ex libris Colebrookii No. 44.

C. — — — — — No. 196. Codex duorum librariorum inter se alternantium calamo evaristo.

¹⁾ Titulus libri, in Anglia ipse rarissimus, hic est: *Prabodh Chandrodaya*, or the Moon of Intellect; an allegorical Drama, and *Atma Bodh*, or the Knowledge of Spirit; translated by J. Taylor, M. D. London 1812. Bon. XV et 121 pp. (ex Anglicis maximam partem Germanice addidit I. G. Rhode in libro: *Beiträge zur Altindischen Kunde*, Berlin 1820, in 2do fasciculo).

Codices super membris omnes chartacei sunt, literis Devanagari-
cis exarati, et textus *Rāma Dāsi* scholiis instructum continen-

D. Ex libris Colebrookii No. 774. Cod. chart. septem foliis
versionem Prācātorum locorum Sāhscritam, a *Govinda*
Astronomo (*Jyotirvid*) conscriptam, continens. Codex a
auctore ipso exaratus videtur.

E. Ex libris Colebrookii No. 221. Cod. chart. lit. Dev. exaratus,
Rāma Dāsi commentarium continens.

Quum Londini versarer, *Christianus Lassen*, Vir clarissimus
praeceptor meus semper pie colendus, insigni sua in me benig-
nitate plagularum corrigendarum munus suscepit, et quae inven-
iantur vitia, non eius culpa, sed mea in describendo codice ne-
gligētia orta sunt.

Textum iam typis exscriptum ante oculos habebam, quum
Societati Asiaticae Londinensi *Brachmannus* doctissimus, nomen
Bhavānī Charanā Sarman, editionem eiusdem dramatis don-
dedit. Editio bellissima, typis bengalicis impressa, *Mahesvarī*
scholiis instructa est *).

Quam Codices et editio Calicutensis praebent lectionis varie-
tatem, cum versione latina et scholiis, ex utroque Commentatio
haustis, in secundo fasciulo mox publici iuris faciam.

Sed grato animo adhuc memorandi sunt Viri illustres, quo-
rum in libris suppetendis liberalitate, rem propositam ad finem
perducere licuit: *Carolus Wilkins*, eques, et *Thomas Horsfield*
Med. Dr., bibliothecae in Curia Indicae praepositi, et *Henricus*
Harkness, Tribunus militaris, Societati Asiaticae a secretis.

Londini mense Septembri 1834.

*) Titulus est: *प्रबोधनोदकनाटकं कलिकालनामं समाप्तं चन्द्रिकायां गुण-
वत्कालिका* १८१४.

XII F.7

॥ प्रबोधचन्द्रोदय ॥

॥ नाटकं ॥

॥ प्रथमाऽङ्कः ॥

॥ नान्दी ॥

मथार्द्रार्कमरीचिकास्त्रिव पयःपूरो यदज्ञानतः
एवं वायुर्ज्वलनो जलं क्षितिरीति त्रिलोक्यमुन्मीलति ।
पक्षध्वं विदुषां निमीलति पुनः सगर्भोगिर्भोगोपमं
सान्द्रानन्दमुपास्महे तदमलं स्वात्मावबोधं मही ॥ १ ॥

अपि च ।

अस्मिन्नाडीनियमितमरुत्तुदितश्रुतारन्ध्र
स्वास्ते शालिप्रणयिनि समुन्मीलुदानन्दसान्द्र ।
प्रत्यग्ज्योतिर्जयति यमिनः स्पष्टलालाटनेत्र-
व्यास्यतीकृतमिदं सगद्यापि चन्द्रार्धमन्त्रः ॥ २ ॥

॥ तत्त्वज्ञानसूत्रधारः ॥

सूत्रधारः ॥ अलमतिविस्तरेण । आदिष्टोऽस्मि सकलसामान्यवक्रवृद्धामिषमरीषिमञ्जरिभिराजितधरणकमलेन बलवद्विपुलवृत्तिस्तटकपाटपाटनप्रकटितनरसिंहवृत्तेण प्रबलतरनरपतिकुलप्रलयमहार्णवमेदिनीसमुदरणमहावराहेण निखिलदिग्विलासिनीकैर्णपुरीकृतकीर्तिलतापल्लवेन समस्ताशास्त्रम्बेरमकर्णतालास्फालनबहुलतरपवनसंघातनर्तितप्रतापानलेन धीमता गोपालेन यथा खल्वस्य सहस्रसुकदोराज्ञः श्रीकीर्तिवर्मदेवस्य दिग्विजयव्यापारात्तरितपरब्रह्मानन्दरसेस्माभिः समुन्मीलितविविधविषयरसस्पर्शहृषिता इवातिवादिता दिवसा इवानीं तु कृतकृत्या वयं ।

नीताः क्षयं क्षितिमुञ्जो भूपतेर्विपत्ता

रत्नावती क्षितिर्भूत प्रक्षितैरमात्यैः ।

साम्राज्यमस्य विहितं क्षितिपालमौलि-

मालार्चितं भुवि पयोनिधिमेखलायां ॥ ३ ॥

तदयं शान्तरसप्रायप्रक्षेपिभिनयेनात्मनि विनोदयितुमिहामः । तद्यत् पूर्वं तत्तर्भवद्भिः कृष्णमिथैः प्रबोधबन्द्रोदयं नाम नाट्यं निर्माय भवतः समर्पितमासीत् तदयं राज्ञः श्रीकीर्तिवर्मणः पुरस्तादभिनैतथं भवता । अस्ति चास्य भूपतेः सपरिपदो

PROLOGUS.

वलोकनकुलमिति । तद्वत्तु । गुरुं गत्वा गृहिणीता-
ह्य संगीतकमनुतिष्ठामि ।

परिच्छेदः । येषामभिमुखस्तल्लोकाः । अथीदतस्तावत् ।

प्रविश्य नदी ॥ एतन्किं । अणवेदु अज्ञाततो को पित्रेणो
प्रणुचिद्विदुति ।

मुत्रधारः ॥ अथे विदितमेव भवत्या

अस्ति प्रत्यर्षिपृथ्वीपतिविपुलचत्वारण्यमूर्तप्रताप-

ज्योतिर्वालावलीक्षत्रिभुवनविग्रहो विश्वविधासकीर्तिः ।

गोपालो भूमिपालान् प्रसभमसिलतामित्रमात्रेण जित्वा

सम्राज्ये कीर्तिवर्मा नरपतितिलको येन भूयोऽभ्यषेचि ॥

अपि च ।

अद्याद्युन्मद्यानुधानतरुणीचक्रत्करास्फालन-

व्यावल्गाङ्गकमलतालरणिर्निर्गन्धत्पिशाचाङ्गनाः ।

उदायसि यशांसि यस्य विततिर्नदिः प्रचण्डानिलः

प्रनुभ्यत्करिकुम्भकूटकूटद्वयैकं रणक्षोणयः ॥ ५ ॥

मिन च शालयप्रस्थितेनात्मविनोदार्थं प्रयोधचन्द्रोदयाभि-

धानं नाटकमभिननुमादिष्टोऽस्मि । तददिश्यते भर्ता वर्णि-

तापरियरुणाय ।

२ मुद्रासि । येषामभिमुखस्तल्लोकाः को विदितोऽमुद्राकाविति ।

नदी • ललित • • शृङ्गाठसं अचरियं अचरियं । जेण तथा णि-
अभुञ्जन्तविकमेकुणभसिदसअलराअमण्डलेण आकसाआक-
दिअकठिणकोअपददण्डवकुलवरिसत्तसरणिअरज्जरीजलतु-
रअनरेडमालं णिरत्तरणिवडत्ततिकयणाविकिञ्चत्तसत्थसदु-
स्तपल्लिअत्थडत्तुड्ढमाअड्ढमहामहीरुसकुस्सं भमत्तभुअदण्ड-
चण्डमन्दराभिप्रादेषुम्मत्तसअलपत्तिसलिलसंधादं काप्पेणसा-
अरं णिम्महिअ मूढमहणेणेष्व खीरसमुदं आसादिदा सम-
वित्तअलही तस्स संपदं सअलमुणिअणासलल्लुण्णिज्जवीरव-
रिदस्स कथं हरिसो उयसमो संवुत्तो । ”

सूत्रधारः ॥ अर्थे निसर्गसौम्यमेव ब्राह्म्यं ज्योतिः कुतोऽपि
कारणात् प्राप्तविकारमपि पुनः स्वभावमेवावतिष्ठते । यतः
सकलभूपीलकुलप्रलयकालागिरुद्धेण वेदिपनिना समुन्मूलितं
चन्द्रान्वयपार्ष्णिवाभां पृथिव्यामाधिपत्यं स्थिरीकर्तुमयमस्य
संरम्भः । पश्य यथा

*) अर्थपुत्र आदर्शमाकर्ष्य । १. अथा निसर्गसौम्यमेव ब्राह्म्यं ज्योतिः कुतोऽपि
कारणात् प्राप्तविकारमपि पुनः स्वभावमेवावतिष्ठते । यतः
सकलभूपीलकुलप्रलयकालागिरुद्धेण वेदिपनिना समुन्मूलितं
चन्द्रान्वयपार्ष्णिवाभां पृथिव्यामाधिपत्यं स्थिरीकर्तुमयमस्य
संरम्भः । पश्य यथा

कल्याणवर्तिसेनोभलाङ्गिताशेषभूषणः ५ . . .
 स्मर्यप्रसादमर्यादास्ता एव किं महोदयेः ॥ १ ॥
 अथ च भगवन्नारायणशंभुना भूतहिताय नारायणविद्याः पी-
 रूपभूषणाः पुरुषाः क्षितिमवतोर्य निष्पादितकृत्याः पुनः
 शान्तिमेष प्रपद्यन्ते । यथा परशुराममेवाकल्पन्तु भवन्ती
 तावन् ।

येन त्रिःसप्तकृता नृपत्रयल्लवसामामिस्तिष्कयङ्क-
 प्राग्भारेऽकारि भूरिच्युतरुधिरसहिद्वारिपूरेऽभिवेकः ।
 यस्य स्त्रीबालवृद्धावधिनिधनविधौ निर्दयो विभ्रुतोऽसौ
 राजन्योष्मासकृदक्रथनयदुरद्धोर्ध्वारः कुठारः ॥ २ ॥
 सोऽपि स्वर्वाद्यादवतार्य भारं
 भूमेः समुत्थाय कुलं नृपाणां ।
 प्रणस्तकायस्त्रलम्बस्तपोभिः
 श्रीमान् मुनिः शाम्यति ज्ञानदग्धः ॥ ३ ॥
 तथाप्यपि कृतकर्मजः संप्रति परमामुपशमनिष्ठां प्रातः । येन च
 विवेकेन विनिर्जित्य कर्णं मोहमिवोर्जितं ।
 श्रीकीर्तिवर्मनृपनेत्रोदयेषोदयः कृतः ॥ ४ ॥
 अथाः पाप शैलप्राधम कथमस्मासु जीवत्सु स्यामिनां
 मरुद्विदुष्य विवेकसकाशात् पराजयमुदाहरति ।

मृच्छारः ॥ १ ॥ अथ

उत्तुङ्गवीवरकुशंदयपीडिताङ्गं

द्यालिङ्गितः पुलकितेन भुङ्गेन रत्याः ।

प्रमोहं जगति मदयन् नयनाभिरामः

कीर्तिं जयन्ति मदवर्णितेनयनः ॥ १० ॥

मदवनाशायमुपज्ञानक्रोध इवोपलब्धति । नदयसरणमवा
स्माकमितः श्रयः ।

॥ इति निष्कर्षः ॥

॥ इति प्रारम्भः ॥

• ततः प्रविशति कलशमिदं कलशः •

कामः • कलशः • वाः पश्यति पश्यति • ननु इ भरतधर्म

प्रभवति मनसि विवेको विदुषामपि शास्त्रसंस्तुतायै ।

निपतति दृष्टिविशिष्टा भावमेन्द्विरासीषां ॥ ११ ॥

रम्यं कर्म्यतलं नवाः सुनयना कुशदिरेफा लताः

प्रोन्मीलन्नवमल्लिकाः सुभयो ज्ञाताः सचन्द्रा निशाः ।

एतेनानि ज्ञयन्ति कृतं परितः शस्त्राण्यमोघानि मे

ततोः कीदृगसां विवेकविभवः कीदृक् प्रबोधोदयः ॥ १२ ॥

रतिः ॥ अज्जडत गुह्यो कखु महाराधनकामोहस्त पडि-
वकखो विवेको सित तर्कमि । १

कामः ॥ प्रिये कुतस्तत्रेदं स्त्रीत्वभावसुखं विवेकादयमु-
त्पन्नं । पश्य पश्य

अपि यदि विशिष्टाः शरासनं वा

कुसुममयं सुसुरासुरं तत्रापि ।

मम जगदखिलं वरोह नञ्जो

इदमतिलं धृतिं मुहूर्तमेति ॥ १३ ॥

• कर्मजुग मुहः सखु महाराजगदामोहण प्रविशति विवेक इति तर्कमि ।

तच्छि दि

श्रेयसाया ज्ञानः सुखमिदमश्वत्थनया
प्रज्ञानायोऽधीसिदमज्ञत गुरीरिन्दुखला ।

इतिप्रायः को वा म प्रहमय्येऽकार्षत् मया

श्रमो महतीर्ता क इव भुञ्जीन्मावविदिषु ॥ १४ ॥

रतिः ॥ अज्ञात एव जेद । तथा वि मकासदाश्रम-
प्राप्ता सद्धिद्वयो अरादी जेदो स्त तमणिअमणमुदा श्रम-
मकावत्ता गुणीयति । १०

कामः ॥ प्रिय यान एतान् राष्ट्रो विचिकस्य वन्नवतो पमा-
दीन् अमात्यान् पश्यसि त एते नियतमस्मानिर्भियुक्तामात्रा-
द्रागेव विधटिष्यन्ते । तथा हि

यच्छिस्ता केव काप्रस्थ वक्षचर्गादयो मम ।

लोभस्य पुरतः केऽमी सत्यास्तयापरिग्रहाः ॥ १५ ॥

धर्मनियमासनप्राणायामप्रत्याहारध्यानधारणासमाधयस्तु नि-
र्विकारकचित्तसाध्यतदीपत्कोस्मत्सुलना एव । अयि च
स्थिर एवामिष्टा कृत्यास्तेनैतस्मद्वाचरा एव वर्तन्ते । यतः

१) यच्छिपुः प्रयोगस्तु । तथापि महामहस्योक्तः शक्ति-स्थः । रतिः । कतः स्त यमनि-
यममुखा अमत्या महतीयता इत्यन्ते ।

सत्तु विलीकनभाषणाविन्नासपरिहृतसंकल्पपरिहृताः ॥

स्मरणमपि कामिर्नानाकलमिदं मनसो विकाराय ॥ १५ ॥

विशेषतश्चेते महमात्सर्गदम्भादिभिरस्मत्स्वान्निवृत्तं अभिप्रा-
याना नरपतिमन्त्रिणमधर्ममत्राद्यपिण्यन्ति ।

रतिः ॥ अज्जउत्तं सुदं मए कुत्ताणं समदमन्त्रिणमधर्ममन्त्रिणं
च एकं उप्पत्तिस्वाणं ति ॥ १६ ॥

कामः ॥ आः प्रिये किमुच्यते एकमुत्पत्तिस्वानमिति । ननु
जनक एवास्माकमभिन्नः । तथा हि

संभृतः प्रथममिदं श्वरस्य संगान-
मायायां मन इति विश्रुतस्तनूतः ।

त्रिलोक्यं सकलमिदं विसृज्य भूयस्
तेनाथो जनितमिदं कुलदयं नः ॥ १७ ॥

तस्य च प्रवृत्तिनिवृत्ती द्वे धर्मपत्न्यो । तयोः प्रवृत्त्यामुत्पन्नं मरु-
मोदप्रधानमेकं कुलं निवृत्त्या च द्वितीयं विवेकप्रधानमिति ।

रतिः ॥ अज्जउत्तं जइ एत्थं ता किं णिमिद्धं तुक्काणं सो-
अराणं वि अणोअरां एत्थानिमे वेरं । ॥ १८ ॥

कामः ॥ प्रिये

१) अज्जउत्तं सुदं मया कुत्ताणं समदमन्त्रिणमधर्ममन्त्रिणं च एकं उप्पत्तिस्वाणं ति ॥

२) अज्जउत्तं जइ एत्थं ता किं णिमिद्धं तुक्काणं सोअराणं वि अणोअरां एत्थानिमे वेरं ॥

इन्द्राग्निर्वायुर्भूवर्णश्च सप्तर्षयश्च

अहम्भूते भ्रमंति वेदमिति प्रसिद्धं ।

पञ्चानिहिनसम्भवनं कल्पसिद्धयन्ता

तीर्त्नस्तथा हि भवनलयकाहिरौषः ॥ १८ ॥

सर्वमवितङ्गमहस्मत्पितृपार्जितं च तच्चस्मान्निन्तावद्वलभतया

सर्वमेवाक्रान्तं तेषां तु विरक्तः प्रकाशः । तेनैते पापाः सा-

अतः पितृभ्यामोन्मुक्तमिदमवतारः ।

इतिः ॥ सर्वं पार्थ सर्वं पार्थ । अस्मिन्ममिह पार्थ पार्थ ॥

हेममत्तकेण तकिं आरुहं अरु वा अस्मि उवाचो को वि

एतत्वं मसिद्धो । १)

कामः ॥ अस्त्यत्र किञ्चित्तिगहं व्यंजं ।

रतिः ॥ अस्तुतु त्वा किं ए उग्यादीग्रहि । ”

वाक्यः ॥ स्वस्तिस्वभावाद्भवति भीरुरिति न तदारुणं पापीय

साम्प्रदायिक्यते ।

इति: ॥ साधने ॥ अष्टाङ्गन केरिणं तं ॥ ***

*) ज्ञानो पाठे ज्ञानो पाठे : ज्ञानं तु विविधं पाठे विविधानामेव विदुषां ।
अपारः कः । अथ यन्त्रिणः ।

**) अस्तित्वं ननु किं न्यायवादीनाम् ।

***) कर्मपत्र कोटेशन तालिका ।

• अतिरिक्तं गुह्यं न विप्रमन्यते न विप्रमन्यते:

पतिरिभो मोदं जनयति व, संमादयति व ॥ २० ॥

“ अत्राहं दत्तं वीर्यम् • प्रिये न भैषज्यं न भैषज्यं अस्मान्म जी-
वन्तु कुतो विप्रोत्पत्तिः । ”

रतिः ॥ अथ किं तद् किं तद् उच्यते तुहाणं पटिव-
कालीणं समदः । ”

कामः ॥ वाहं । सा चेतु विप्रकनोपनिषदयां प्रयाध-
न्द्रेण भात्रा समं जन्मवितया । तत्र सर्व एते जेमदमादय-
प्रतिपन्नोद्योगाः ।

रतिः ॥ अस्तुत कर्तुं एदि किं आपणां विनामकारिणीए
विज्ञाए उच्यते तदि किं दुष्टिणीदि किं सन्नादिस्तदि । ”

कामः ॥ • कुलतयप्रवृत्तानां पापानां पापकारिणां कुतः
प्रत्यवायगणनां विषये

सदस्तमन्निनवक्रभावमोक्षां

भवति भवः प्रभवान्मनाशदेतुः ।

अलधरपदवीमवाप्य धूमो

व्यन्तमविनाशमनु प्रयति नाशं ॥ २१ ॥

*) अथ किं तदि तद्वत्ता उच्यते तुहाणं पटिवकालीणं समदः ।

**) अत्राहं दत्तं वीर्यम् • प्रिये न भैषज्यं न भैषज्यं अस्मान्म जी-
वन्तु कुतो विप्रोत्पत्तिः ।

नेत्येव • आः पाप दुरात्मन् कर्मममाह • एव पापकारिणि
इत्याक्षिपसि । ननु रे

गुरोरप्यवलिप्तस्य कार्याकार्यमज्ञानतः । • • •

उत्पथप्रतिपन्नस्य परित्यागो विधीयते ॥ २२५ ॥

इति पौराणिकी भाषा पुराणविद् कदाचरति । अनेन वा-
स्माकं जनकेमारुंकरानुवर्तिना जगत्पतिस्तप्यन् पित्रेव
बद्धः । मोक्षादिभिश्च स ह्येव बन्धुसुदृढतां नीतः ।

अयमः • विनोदः • प्रिये अयमस्माकं कुले ज्ञातवान् देवता
मत्या सकृद्विवेक इत एवाभिवर्तते । अ एवः

रागादिभिः स्वरसचारिभिरन्तकान्तिरू

निर्भर्त्स्यमान एव मानधनः कृशाङ्गः ।

मत्या नितासकलुषाकृतया शशाङ्गः

कार्त्तव्येव सान्द्रतुङ्गिनास्तरितो विभाति ॥ २२६ ॥

तत्र पुक्तमिहास्माकमवस्थानं ॥ • • • इति विनोदो •

• विनोदः •

• ततः प्रविशति राजा यतिरा • • •

राज्ञा • विनोदः • प्रिये श्रुतं तयास्य दुर्धिनीतस्य अटोर्मदवि-
स्फूर्जितं वयो यदस्मान् एव पापकारिणा इत्याक्षिपति • • •

मतिः ॥ यज्जडत किं आपणो दोसं लोभां विद्यायादि । • • •

• यज्जडत विनोदको द्वेषं लोभां विद्यायादि ।

सकृद्विदुः ॥ अथ विदुः ॥

सकृद्विदुः ॥ अथ विदुः ॥

मित्रा नः कदापि न ददन्ति ॥

मित्रा नः कदापि न ददन्ति ॥

मित्रा नः कदापि न ददन्ति ॥

तस्मै पुण्यकारिणां वयं सम्प्रदायः प्रवृत्तः । कदापि न ददन्ति इति
व्रित्तं दुरात्मभिः ॥

मतिः ॥ अथ विदुः ॥ तस्मै स कदापि न ददन्ति । स कदापि न ददन्ति ।
सकृद्विदुः ॥ अथ विदुः ॥ तस्मै स कदापि न ददन्ति । स कदापि न ददन्ति ।
सकृद्विदुः ॥ अथ विदुः ॥ तस्मै स कदापि न ददन्ति । स कदापि न ददन्ति ।
सकृद्विदुः ॥ अथ विदुः ॥ तस्मै स कदापि न ददन्ति । स कदापि न ददन्ति ।

राजा ॥ प्रिये

सततधृतिरप्युच्यते ॥ अथ विदुः ॥

अभिमतमयं ॥ अथ विदुः ॥

त्यजति सकृजं धैर्यं स्त्रीभिः प्रतारितुमात्मनः ॥

स्वमपि पदं मायासंगात् पुमान् इह विस्मृतः ॥ २५ ॥

मतिः ॥ अथ विदुः ॥ तस्मै स कदापि न ददन्ति । स कदापि न ददन्ति ।

*) अथ विदुः ॥ तस्मै स कदापि न ददन्ति । स कदापि न ददन्ति ।
अथ विदुः ॥ तस्मै स कदापि न ददन्ति । स कदापि न ददन्ति ।

महिः ॥ अथैतत्तन्मह एवम् नृपयदुष्टो दिग्गकिशिवकस्त
विबन्धमोकांशो भोदि तदा ताए पिषयणुकांशो ज्ञेय्य अज्ञ-
उत्तो भोर्दु ति सुठु मे विधं । १

हस्ता ॥ अथि यन्मयं प्रसन्नान्नि सिद्धास्तर्हि विशकान्तमस्माकं
मनीषयाः । तथा हि

बधिको बहुधा विमज्ज ज्ञातामादिः प्रभुः शाश्वतः

क्षिप्या येः पुरुषः पुरुषमरमं मृत्योः पदं प्रापितः ।

तेषां अल्पविदा विधाय विधिवत् प्रापयसिकं विमया

प्रापयसित्तिरं मया पुनरसौ अस्मिन्मह मरिते ॥ २ ॥

तद्वयत् । प्रस्तुतविधानाव प्रबोधोत्पत्तये शमदमाह्मिन् को-
जगन्मः ।

• इति प्रबोधः ॥

• इति प्रबोधः ॥

१) अथैतत्तन्मह एवम् नृपयदुष्टो दिग्गकिशिवकस्त
विबन्धमोकांशो भोदि तदा ताए पिषयणुकांशो ज्ञेय्य अज्ञ-
उत्तो भोर्दु ति सुठु मे विधं ।

॥ शिवः ॥

॥ द्वितीयोऽङ्कः ॥

॥ ततः प्रविशति रामः ॥

रामः । आदिष्टोऽस्मि महाराजमहामोक्षद्वयं कथा वत्स दम्भ
प्रतिज्ञानं सत्मात्येभ्यः विवेकेभ्यः प्रयोषोदयाय प्रेषिताय तेषु
तेषु तीर्थेषु शमदमादयः । स चायमस्माकमुद्यस्थितः कुल-
क्षयो भवद्विरवहितैः प्रतिकर्तव्यः । तत्र पश्चिमां परमं मुक्ति-
क्षेत्रं वाराणसी नाम नगरी । तद्व्यास्तत्र गच्छा भर्तृणाम-
प्राप्तमाणां निःश्रेयसविप्रार्थं प्रयत्ननानिति । यदिदानीं प्रणी-
कृतभृषिष्ठा मया वाराणसी । संयत्तचित्तस्य स्वामिन्ने मया
यथानिर्दिष्ट आदेशः । तथा हि मदधिष्ठितैरिदानीं
वैश्यावेश्मसु सीधुगन्धिनल्लनाश्रयज्ञासवामोदितैरु-
नीत्रा निर्भरमन्यधोत्सवरसैरुमिद्रबन्दाः क्षयाः ।
सर्वज्ञा इति दीक्षिता इति चिरप्राप्ताग्निकोत्रा इति
ब्रह्मज्ञा इति तापसा इति दिवा धूर्तेर्लगादृश्यते ॥ १ ॥

३. प्रलोकाः कीदृशं भान्यो भागीरथीमुत्तमं साम्प्रतमिति
 ऐश्वर्यवर्तते । यथैषः

ज्वलन्निवाभिमानेन यसन्निव जगत्त्रयं ।

भर्तयन्निव वाग्जालेः प्रक्षयोपकुसन्निव ॥ २ ॥

तथा तर्कग्राहि । नूतनं दक्षिणाराणाप्रदेशादागतो भविष्य-
 ति । तदेतस्मादर्थस्याकृंकारस्य वृत्तान्तमनुमरिष्यामीति ।

॥ गतं प्रविशत्यर्हकारो गतानिदिह ॥

अकृंकारः ॥ अकृं मूलबहुलं जगतं । तथा हि

नेवाश्वादि गुरोर्मतं च विदितं तोताभितं दर्शनं

तत्र ज्ञातमको न जालिकगिरा वावस्यतः का कदा ।

सूक्तं नापि मकोदधरधिगतं माकान्रती नेतिना

सूक्तं त्वस्तुविचारणा नृपशुभिः स्वस्थैः कथं स्वीयते ॥ ३ ॥

॥ विलोका ॥ एते तावदर्थावधारणविधुराः स्वाध्यायाध्ययनमा-

त्रनिहता वेदविप्रावका इव । ॥ पुनरुक्तं ॥ एते च भि-

न्नामात्रगृहीतयतिश्रुता मुण्डितमुण्डः पण्डितमन्वा वेदान-

शास्त्रं व्याकुलयन्ति । ॥ विद्वत् ॥

प्रत्यक्षादिप्रभासिद्धविरुद्धार्थाभिधानिमः ।

वेदान्ता यदि शास्त्राणि त्रीन्दिः किमपराधते ॥ ४ ॥

तदेतैर्वाङ्मिश्रणमपि गुरुतरदुहितोदयात् । ॥ पनरुक्तं ॥

एते च शेषयामुपतादयो उरभ्यस्तान्नवाद्यः पण्यः पण्ड-
पडा एव । अमीयां संभाषणादपि नरा मरुके प्रयासि । तदेते
दर्शनपथादहरं परिकुरणीयाः । ॥ पुनरुक्तो गच्छ ॥ एते च

गङ्गातीरतरङ्गशीतलशिलीविन्यस्तभास्वदृशी-

सैविष्टाः कुशमुष्टिमण्डितमहादण्डाः करण्डोद्भवलाः ।

पर्यायव्यतिज्ञसुत्रबन्धप्रत्येकवीर्ययुक्-

व्यमायाङ्गुलयो हरन्ति धनिनाः वित्तान्यहो दाम्बिकाः ॥

॥ पुनरुक्तो गच्छ ॥ एते च त्रिदण्डव्यपदेशजीविनो देताद्वैतमा-
र्गपरिभ्रष्टाः ॥ पुनरुक्तो गच्छ । विजोक्त ॥ अये कस्येदं दारोपा-

त्तनिखात्तातिप्रांशुवंशकाण्डताण्डवितधीतसितसुन्नाम्वरस-

रुसमितस्ततो विन्यस्तकृष्णाग्निदृषदुपलब्धमसचयालोल-

खलमुशलमनवरतकुताल्यगन्धिधूमश्यामलीकृतगगनमण्डल-

ममरसरितो नातिहरतो विभात्याग्रमपदं ॥ पुनरुक्तो गच्छ । कस्यापि

गृहमेधिना गृहं भविष्यति । भवतु । युक्तमस्माकमनीयवित्तमे-

तद्वि त्रिदिवसनिवासाय स्वामं । इति वनेषां मादयति ॥ विजोक्त ॥ अये

मृदिन्दुलाग्निहृतललाटभुजोदरीरः-

कण्ठोष्ठपृष्ठचित्रकोरुकयोल्लजानुः ।

धूडायकर्णकटिपाणिविराजमान-

दर्भाङ्कुरः स्फुरति मूर्त इवैष दम्भः ॥ ६ ॥

भक्तुः । उपसर्गपुत्रेण । • प्रकृतः • कल्याणं भवता ।

दत्तः • इत्येवमेव • इत्येवमेव •

प्रतिपदं यदुः । एतदर्थं • अक्षयः दूरत एव स्वीकृता । यतः पादौ
प्रकृतस्य एतदर्थमपदं प्रवेष्टव्यं ।

अक्षयः • इत्येवमेव • याः पादौ मुरुष्यदेशं प्राप्ताः स्मः । यत्र
आत्रिणान् अतिथीन् आसनपाम्पादिभिरपि गृहीतान् नोप-
तिष्ठति ।

दम्भः • इत्येवमेव • इत्येवमेव •

यदुः ॥ एवमाराध्यपादौ आस्तावन्ति । दूरदेशाद्भातस्वार्थस्य
कुलशीलादिकं न सम्यगस्माकं विदितं ।

अक्षयः ॥ याः कथमस्माकमपि कुलशीलादिकमिदानीं
परीक्षितव्यं । श्रूयतां

गौडं राष्ट्रमनुत्तमं निरुपमा तत्रापि राक्षसपुरी

भृशमधिकनाम धाम परमं तत्रोत्तमो मनुः पिता ।

तत्पुत्राश्च महाकुला न विदिताः कस्याञ्च तेषामपि

प्रज्ञाशीलविद्यार्थविनयाचारैररुं चोत्तमः ॥ ७ ॥

दम्भः • यदुः पुनरिति •

यदुः • तत्पुत्राश्च भृशमिति • भगवन् पादशीलं विधीयतां ।

अक्षयः • इत्येवमेव • भवतु कौ विरोधः । • प्रकृतः • एवं क्रियते ।

• तथा कृत्यापराधनि •

दम्भः • दम्भान् कोटिकाः • हरे तस्मिन् संप्रदायाः । वाताकुताः
प्रवेदकसिकाः प्रसरन्ति ।

अहंकारः ॥ अहो अपूर्वमिदं आकाशं ।

वहुः ॥ अहमेवमेतत् । तथा हि

अपृथग्गताः स्वस्य भूयस्मिन्मरीचिभिः ।

नीराजयन्ति भूपान्ताः पादपीठात्तभूतलं ॥ ८ ॥

अहंकारः • अहं • अये दम्भपादौ जये देशः । भवत्यस्मिन्ना-
सन उपविशामि । • तथा कर्मिणोऽपि •

वहुः ॥ नेत्रमाराधयपादानामासनमन्वेराक्रम्यते ।

अहंकारः ॥ आः पाप अस्माभिरपि दन्तिणाराजप्रमिद्विषु-
दिभिरिदमासनमनाक्रमणीयं । शृणु रे मूर्ख

नास्माकं जननीं तथोज्ज्वलकुला सच्छ्रोत्रियाणां सुनर-
व्यूह काचन कन्यका खलु मया तेनास्मि ताताधिकः ।

अस्मच्छालकुमित्रमातुलंसुता मिथ्याभिगता यतस्
तत्संपर्कवशान्मया स्वगृहिणी प्रियस्यपि प्रोज्झिता ॥ ९ ॥

दम्भः ॥ अहम्न यद्यप्यहं तथाप्यस्माकमत्रिदितवृत्तास्तां
भवान् । तथा हि

तद्गहनमुपगतो ऽहं पूर्वमम्भोजयोनिः ।

सुखं हि मुनिभिस्सहितैस्तनूजितमिषु ॥

तस्य पद्मे भुजसंस्थे व्रक्षणा गोमयान्धः ।

परिमृजितनिर्जारावाभु संवेष्टिमी ऽस्मि ॥ १० ॥

अहंकारः ॥ अहंकारः ॥ अहंकारः ॥ अहंकारः ॥ अहंकारः ॥

अहंकारः ॥ अहंकारः ॥ अहंकारः ॥ अहंकारः ॥ अहंकारः ॥

अहंकारः ॥ अहंकारः ॥ अहंकारः ॥ अहंकारः ॥ अहंकारः ॥

अहंकारः ॥ अहंकारः ॥ अहंकारः ॥ अहंकारः ॥ अहंकारः ॥

अहंकारः ॥ अहंकारः ॥ अहंकारः ॥ अहंकारः ॥ अहंकारः ॥

अहंकारः ॥ अहंकारः ॥ अहंकारः ॥ अहंकारः ॥ अहंकारः ॥

अहंकारः ॥ अहंकारः ॥ अहंकारः ॥ अहंकारः ॥ अहंकारः ॥

अहंकारः ॥ अहंकारः ॥ अहंकारः ॥ अहंकारः ॥ अहंकारः ॥

अहंकारः ॥ अहंकारः ॥ अहंकारः ॥ अहंकारः ॥ अहंकारः ॥

अहंकारः ॥ अहंकारः ॥ अहंकारः ॥ अहंकारः ॥ अहंकारः ॥

अहंकारः ॥ अहंकारः ॥ अहंकारः ॥ अहंकारः ॥ अहंकारः ॥

अहंकारः ॥ अहंकारः ॥ अहंकारः ॥ अहंकारः ॥ अहंकारः ॥

अहंकारः ॥ अहंकारः ॥ अहंकारः ॥ अहंकारः ॥ अहंकारः ॥

अहंकारः ॥ अहंकारः ॥ अहंकारः ॥ अहंकारः ॥ अहंकारः ॥

अहंकारः ॥ अहंकारः ॥ अहंकारः ॥ अहंकारः ॥ अहंकारः ॥

अहंकारः ॥ अहंकारः ॥ अहंकारः ॥ अहंकारः ॥ अहंकारः ॥

दम्भः ॥ तावद्यत्रैव वर्तेते । तयोर्विनाऽप्यणमपि न तिष्ठ-
मि । धार्यमिषेः पुमत्र चेन्न त्रैवीजमेव जातादः कृतः ॥ १७ ॥

अरुंकारः ॥ कस्त मय मरुतोक्तस्य विव्रेक्षसकोशादत्या-
हितं भुतं । तेन तदुत्तासं प्रपेतुमागतोऽस्मि ।

दम्भः ॥ तर्हि स्वागतमेवार्जुन्य यतो मरुतासस्याग्नीन्द्रलो-
कादगमने भूयते । अस्ति च किंवदसी यदेवेन वाराणसी
नाम नगरी राजधामी मिश्रयितेति ।

अरुंकारः ॥ किं पुनः कारणं वाराणसी सर्वतन्मना मरु-
तोक्तस्यावस्थाने ।

दम्भः ॥ धार्य ननु विवेकापरोक्ष एव । इवा हि
विद्याप्रबोधोदयज्ञन्मभूमिर्वाराणसी ब्रह्मपुरी निरत्यया ।

अतः कुलोष्केदविधिं विधित्सुर्निवस्तुमत्रेहति नित्यमेव ॥

अरुंकारः ॥ तथैव यद्येवमशक्यप्रतीकार एवायमर्थः । यतः

परममविदुषां यद् नराणां

पुरविज्ञयी करुणाविधेयचेताः ।

कथयति भगवान् इक्ष्वाकुकाले

भवभयकातरतार्कं प्रबोधं ॥ १३ ॥

दम्भः ॥ सत्यमेतत् तद्यापि नेतत् कामक्रोधाद्यभिभूतानां
संभाव्यते । तज्जात्युदाहरसि तेर्विकाः

मय्य कृत्स्नी च प्रह्वो च ममयेव सुसंयतं ।

विद्या तयश्च कर्त्तव्यं च सर्वकलममुते ॥ १४ ॥

• मेवमे • भो भो जना एव हस्तु संप्रप्तो देवो मरुत्मेव ।

तेन -

निष्पन्देयन्दनानां स्फटिकमणिचिन्तावेदिकाः संस्क्रियन्तां

माञ्चन्तां यज्ञमार्गाः प्रसरन्तु परितो वारिधाया मृतेषु

उद्धृयन्तां समन्तात् स्फुरद्गुरुमणयः शेषयस्तोरणाम्नां

धूयन्तां सौधमूर्धस्वमरपतिधनुर्धामधिराः पताकाः ॥ १५ ॥

दम्भः ॥ आर्य प्रत्यासन्नो मरुत्सत्रः । तत् प्रत्युद्गमनं

संभाव्यतामर्थेण ।

अलंकारः ॥ एवं भवतु ।

• इति निष्कासतो •

• प्रसङ्गः •

• ततः पश्चात्तस्मिन् यदुक्तं तद्विनाशाय परिकल्पितम् •

महामोहः • विदुः • अहं विरजकुशा ज्ञेयः । तथा हि
आत्मास्ति देहाद्यस्तिमित्तिमूर्तिः

भोक्ता स लोकान्तरितः फलानां ।

आशेषमाकाशतरोः प्रसूतः •

प्रसूयन्ती स्यादुक्तप्रसूती ॥ १६ ॥

इदं च स्वकपोलकल्पना विनिर्मितपर्यायस्तन्मेव ज्ञादन्ते-
र्दुर्विदग्धैर्वर्च्यते । तथा हि

यमास्त्येव तदस्ति वस्तुस्ति मृदाजलपद्मिरेवास्तिके

वाचालैर्बहुभिस्तु सत्यवचसो मन्त्राः कृता नास्तिकाः ।

रुंको पश्यत तत्रतो यदि पुनः हिमादतो वर्जणां

दृष्टः किं परिणामवृत्तित्विति त्रैविः पृथक् केरपि ॥ १७ ॥

अपि च न केवलं जगदात्मैव तावद्विषयैर्वर्च्यते । तथा हि

तुल्यत्वे वपुषां मुक्ताभ्यवयवैर्वर्णक्रमः कीदृशः

स्त्री चैवं वसु वा परस्य वदन् भदं न विद्मो वयं ।

किंसायाम् वा यथेष्टमने स्त्रीणां परस्वग्रहः

कार्याकार्यकथास्तथापि यदमी निःपौरुषाः कुर्वते ॥ १८ ॥

• विविक्तं वदन् • सर्वथा लोकायतमेव शास्त्रं । यत्र प्रत्यक्षमेव

प्रमाणं । पृथिव्यद्देवावायवस्तत्त्वानि । श्रवणं पुरुषार्थं

भूतान्येव चेतयन्ति ॥ नास्ति परलोकः । मृत्युरेवापवर्ग इति ।
तदेवदस्मदभिप्रायानुरोधेना वाचस्पतिना प्रणीय चार्थाकाश
समर्पितमोसीत् ॥ तेन च शिष्योपशिष्यद्वारेणास्मिन् लोके
वहुलीकृतं तस्य ।

॥ अतः प्रविशति चार्थाक शिष्यः ॥

चार्थाकः ॥ वत्स ज्ञानासि दयउनीतिरेव विद्या ॥ सर्वत्र
वार्तासर्भवति । धूर्तप्रस्तापस्तथी । पश्य

स्वर्गः कर्तृक्रियाद्वयवित्तोऽपि यदि यत्नना । *

ततो हवाग्निदग्धानां फलं स्याद्वरि भूरुहा ॥ १९ ॥

निकृतस्य पशार्यते स्वर्गप्राप्तिर्यदेष्टव्ये ।

स्वपिता यत्नमानेन किं न तस्मान्निकृन्यते ॥ २० ॥

अपि च ॥ मृतानामपि ज्ञातृनां श्राद्धं चेत् तृप्तिकारणं ।

निर्वाणस्य प्रक्षिप्तस्य स्नेहः संवर्धयेच्छिखां ॥ २१ ॥

शिष्यः ॥ आचारलिङ्गं ज्ञात्वा एतौ ज्ञेय्य पलमत्वां पुलिसस्त
जे खज्जए पिज्जए ता किं ति एदं हिं निन्थिएहिं संसात्तसा-
कस्स पन्निहलिअ आया बोत्तधोत्तं हिं पलाअसात्तअणसह-
यात्तपहुद्विहिं दुक्खं हिं खविज्जदि । *

*) आचारं ज्ञेयं एव परमार्थं गुरुस्य एव बोधने योग्यं तत् किमितिनेतिर्निर्दि-
ष्टं निर्वर्णनसौष्ठवं धेदिह्यन्त्या बोधोदरैः पराकृतान्तकवचकालमृतिभिर्दुःखैः संपद्यते ।

वार्वाकः ॥ वास धूर्तप्रवृत्तिममप्रवृत्तिरित्यनामाशांनोद्वेष्टि-
तुमिर्पूर्वाणां । पश्य

घालिङ्गनं भुजनिर्पोडितवाङ्मूल-

भग्नोघतिस्तनमनोहरमायतप्याः ।

भित्तोपव्रासनियमार्कमरोषिदाकेरु-

देहपिशोषणविधिः कुथियां वा वैवः ॥ २२ ॥

शिरः ॥ आचान्निद्य एव तु तिलिद्या आलवृत्तिं सं दुकल-
मिस्मिदं संसानसुखं पलिरुल्लिखितं स्ति । ॥ २ ॥

वार्वाकः • विद्वत् • आः दुर्बुद्धिविलसितं नरपशूनां ।

त्याज्यं सुखं विषयमंगमजन्म पुंसां

दुःखोपसृष्टमिति मूर्खविचारणैरा ।

व्रीहो न विहासति सितोत्तमतण्डुलान्वायान

को नाम भोस्तुषकणोपहितान् विहास्यी ॥ २३ ॥

महामोदः ॥ अग्रे विरेण एतु प्रमाणवति ध्वनान्नि कर्ण-
सुखमुपजनयति । • विज्ञेयं मानन्द • हस प्रियमुदन्मे वा-

वार्वाकः । •

वार्वाकः • विज्ञेय • एव महाराजमहामोदः • उन्मत्तः • ज्ञयन्

ज्ञयन् महाराजः • एव वार्वाकः प्रणमति ।

*) वाच्यं एव जन्तु वैविध्यं वाच्यमिति वदन्तुः वाच्यमिति संज्ञायां वाच्यं वाच्यमिति वाच्यं

महामोहः ॥ चार्वाक स्वार्गम् । भोऽद्वैतविश्वतां ।

चार्वाकः • उपविश • एष कलेः साष्टाङ्गः प्रक्षामः ।

महामोहः ॥ अथ कलेर्बद्धमयाकृतं ।

चार्वाकः ॥ देवस्य प्रसादान् सर्वत्र भद्रं । निर्वर्तितकर्तव्य-

शेषश्च देवपादमूलं द्रष्टुमिहति । यतः

ग्राह्यामवाप्य मरुतीं द्विपतां नियति

निर्वर्त्य तां सद्यदि लब्धमुत्प्रसादः ।

उच्चैः प्रमोदममुमोदितदर्शनः सन्

धन्या नमस्यति पदाम्बुरुहं प्रभूणां ॥ २४ ॥

महामोहः ॥ अथ तस्मिन् कलीं वियत् संपन्नं ।

चार्वाकः ॥ देव

व्यर्तातविदार्थपथः प्रयतितां यथेष्टचेष्टां गमितो मकाजनः ।

तदत्र कुम्भुर्न कलिर्न चाप्यहं प्रभुप्रसादो हि तनोति पौरुषं ॥

तत्रोत्तरपथिकाः पाद्यान्यास त्रयमित्यन्याजिताः शमदमादी-

नां केव कथा । अन्यत्रापि प्रायेणां त्रीत्रिकामात्रफलैश्च त्रयी ।

यथाह्वार्यः •

धमिकोत्रं त्रयी वेदास्त्रिदण्डं भस्मगुण्डमं ।

अज्ञापीरुषकुम्भानां त्रीविकेति वृक्षस्यतिः ॥ २५ ॥

तेन कुरुतेजसि तु तद्वरेण स्वप्नेऽपि विष्णोर्बोधोद्भवो न
शङ्कनीयः ।

महामोहः ॥ साधु संपादितं भूतं खलु तत्तीर्थं व्यसंकृतं ।
चार्वाकः ॥ देवान्यथ विज्ञाप्यमस्ति ।

महामोहः ॥ किं तत् ।
चार्वाकः ॥ अस्ति विष्णुभक्तिर्नाम महाप्रभावा योगिनी ।
सा तु कलिना यद्यपि विरलप्रचारा कृता तथापि तदनुग-
र्हितान्ययमानोक्तयितुमपि न प्रभवामः । तदत्र देवेनावधा-
तत्रयमिति ।

महामोहः • तद्वरेण स्वप्नेऽपि विष्णोर्बोधोद्भवो न शङ्कनीयः • आः प्रतिद्रमदाप्रभावा सा योगि-
नी स्वभावाद्धिदेविणी चास्माकं दुरुच्छेया । भवतु ।

• प्रकाशः • भद्रं । अन्तमनया शङ्कया । कामक्रोधादिप्रविष्टेभ्यः
कुत्रेयमुद्देश्यति । •

चार्वाकः ॥ तथापि लघ्वीत्यस्यपि रिपौ नानशक्तिर्नाम त्रिषु-
षुणा भवितव्यं । यतः..

विष्वाकर्षणो राज्ञां स्मिरन्त्योऽप्यरुनुदः ।

उद्वेजयति मूर्खोऽपि चरणं कण्टकाङ्कुरः ॥ २६ ॥

महामोहः • नेष्टुयादितुं किलोक्तं • कः कोऽत्र भवति ।

पक्षिण्य दौवारिकः ॥ आशापयतु देवः ।

महामोहः ॥ 'भो-असत्संग आदिश्वरा कामक्रोधलोभमद-
माम्भुत्सर्पादयो यथा योगिनी विष्णुभक्तिर्मन्त्रिरेवात्रक्ति-
र्विकृत्योति ।

दोत्रारिकः ॥ यदाश्रयति देवः । • इति निष्कान्तः •

• ततः अत्रिचरि पञ्चदशपुरुषः • •

पुरुषः ॥ कृष्णे उकुलदेशादो आगदो म्नि । अस्मि तत्त्व
साग्रलतीलसणिवसे पुलिसांतमसणियं देवदाश्रयणं । तस्मिं
मदमाणेहिं भट्केहिं मद्वालाजसमसं पेसिदो म्नि ॥

• तिलोक्ता • इमा वाराणसी । एवं लाजउलं । जाव पवि-
सामि • प्रविशामि • एते भट्के वायाकेण सदे किं वि मनश्च
चिरुदि । ता उपसप्यामि शं • म्नि • जेडु जेडु भट्के । एवं
पत्तं णिलूपमाणं पेक्खेडु भट्केहिं । •

महामोहः • एवं एतेषां भक्तानां भवान् •

पुरुषः ॥ 'कृष्णे पुलिसांतमादो आगदो म्नि " ।

*) अट्मकल्पदेशादगातोः म्नि । अस्मि तत्र तामरनीरसविवरे पुरुषोत्तममंजलिं देवता-
युक्ते । तस्मिन् मदमाभादो भट्टारकाभ्यः मद्वालाजसकां पेसितोः म्नि । इमा
वाराणसी । एवं रत्नकुलं । जाव पविशामि । एष भट्टारकभ्यांकेण सार्धं
विश्रिति मन्त्रमन्त्रिनि । तदुपसर्पयेनं । सक्तु तान् भट्टारकः । इत्यं पञ्च
निवृत्त्यर्थं केवलं भट्टारके ।

• पुरुषोत्तममंजलोः म्नि ।

Actus III.

महामोक्षः • ५५५ • कार्यमत्याकृतं भविष्यति • ५५६ •

चार्वाक नहं कार्यमिदं भविष्यति न भवता भवितव्यं ।

चार्वाकः ॥ यदाज्ञापयति देवः । • ५५७ •

महामोक्षः • ५५८ • स्वस्ति श्रीवाराणस्या महाराजा-

धिराज्ञापयति मरुतामोरुपादान् पुरुषोत्तमार्णतन्नाम्दमानो

माटाङ्गस्य प्रणम्य विज्ञापयति । यथा भद्रमव्याकृतं ।

ग्रन्थश्च । देवी शान्तिर्मात्रा अदया, स ह्यविवेकस्य दौत्यमा-

पन्ना विवेकमंगमाय देव्यमुपनिषदमकुर्निशं प्रवाधयति ।

अपि च । कामसहचरोऽपि धर्मो वैराग्यादिभिरुपज्ञात इय-

नव्यते । यतः । कामाद्विहिता कचिन्निगूढः प्रचरति । तदे-

तन्न ज्ञाना देवः प्रमाणमिति • ५५९ • याः कि-

मेवमतिमुग्धाः शस्तेरपि विभ्यति • कुतोऽस्याः संभवः ।

तथा हि

धाता विश्वविसृष्टिमात्रनिरतो देवीऽपि गौरीभुजा-

शेषानन्दविपूर्णमाननयना दन्ताधरधंसनः ।

देत्यारिः कमलाकपालमकरलिङ्गादितोरःस्थलः

जेतेऽव्यावर्तरेषु क्रतुषु पुनः का नाम शस्तेः • ५६० •

• ५६१ • ज्ञानमगह कामं मन्त्रमुपेत्यादिभिरुपज्ञातं

पादय । यथा कुशयो धर्म इत्यस्मादित्यगलं । तदस्मिन्
मुक्तस्य न विश्वसितव्यं दृष्टं ब्रह्म ॥ इति ॥
शुक्रः ॥ तं देव आणवेदि । ॥

॥ इति निष्कारः ॥

महामोहः ॥ शान्तः कोऽप्युपायः ॥ अथवा-
न्मुपायान्तराणां क्रोधलोभावेव तावदत्र पर्याप्तौ ।

॥ प्रकारः ॥ कः कोऽत्र भोः ।

॥ प्रविष्टः दौष्टारिकः ॥ अस्मात्पुनः देवः ।

महामोहः । तावदाह्वयतां क्रोधो लोभश्च ।

दौष्टारिकः ॥ यदादिशति देवः ।

॥ इति निष्कारः ॥

॥ तदा प्रविष्टः क्रोधो लोभश्च ॥

क्रोधः ॥ श्रुतं मया यथा शान्तिप्रदाविशुद्धमयो महारात्रेन
प्रतिपन्नभावमाचरसीति । अहो मयि जीवति कथमागमा-
त्मनिरपेक्षितं चेष्टितं । तथा हि

अन्धीकरोमि भुवनं बधिरीकरोमि

धीरं सक्तेनमंचतनतां नयामि ।

॥ यं न पश्यति न येन हितं शृणोति

॥ अन्धीकरोमि न प्रतिसंस्थाति ॥ २१ ॥

॥ इति निष्कारः ॥

लोभः ॥ अरे मदुपगृहीता मनोरथेतरित्येवंमेव तावन्न
तरिष्यसि । किं ~~शस्त्रादिभिस्तयिष्यसि~~ शस्त्रादिभिस्तयिष्यसि । पण्यं
सन्त्येन मम दत्तिनो मद्वत्प्रधानमण्डस्यन्ता
वान्त्रयायतपातिनश्च तुरगां भूयोऽपि लप्स्ये परान् ।
एतल्लब्धमिदं लभे पुनरिदं लब्धादिकं ध्यायन्तां
चित्ताल्लज्जस्वेतसां वत नृणां का नाम शक्तिः कथा ॥ ३० ॥

क्रोधः ॥ मत्वे विदितस्वया मत्प्रभावः ।

वाङ्मे पुत्रमपातयन् सुरपतिश्चन्द्रार्धचूडोऽहिर्नदू
देशो ब्रह्मशिरो वशिष्ठतनयान् आधातयन् कौशिकः ।
विद्यावत्यपि कीर्तिमत्यपि सदाचारावदानान्यपि
प्रोक्षिः पौरुषभूषणान्यपि कुलान्युद्धर्तुमीशः क्षणात् ॥ ३१ ॥

लोभः ॥ नृणां इतस्तावत् ।

पण्यं नृणां ॥ किं ध्यायन्नेदि भज्जडतो ।

लोभः ॥ प्रिये श्रूयतां

क्षेत्रग्रामधनादिपत्तनपुष्टिपक्षमामण्डल-

प्रत्याशाधनमृत्रचक्षुमनर्मां लब्धाधिकं ध्यायतां ।

नृणां देवि यदि प्रसीदसि तनोष्कङ्गानि नुद्गानि चेत ॥

तद्वोः प्राणभूतं कुलः शमकथा ब्रह्माण्डल्लज्जस्य ॥ ३२ ॥

तृतीया ॥ अञ्जउत्तं सधं जेअ दव अहं हदस्मिं अत्थे लिं
अदेवत्ता संपदं अञ्जउत्तस्य आणाए वण्डकोडिदिं वि ण
मे उअरं पुरस्सदि । १)

क्रोधः ॥ हिंमे इत आगम्यतां ।

पञ्चम हिंसा ॥ एसम्हि आणवेडु अञ्जउत्तो । २)

क्रोधः ॥ प्रिये नया सह धर्मचारिण्या मानपिनृवधो ममेय-
स्वर एव । तथा हि

केयं माता पिताची कंश्च च जनको धानरः केअत्र कीटा
नयो अयं चन्द्रवर्गः कुटिलविटसुखचेष्टिता क्षातयोऽमी ।

१) एतत्तु निरुद्धम् ।

आगर्भं तावदेषां कुलमिदमखिलं नैव निःशेषयामि

स्फुलिङ्गः क्रोधवज्रेण दधति विरतिं तावदङ्गे स्फुलिङ्गाः ॥

२) निरुद्धम् । एष स्वामी । तदुपसर्गमः ।

३) उपसर्गः । जयतु जयतु देवः ।

महामोहः ॥ अदायास्तनया शालिस्मद्पिणी सा भव-
द्विर्यायेति ।

१) अथपुत्र स्वयंभो मातरह्येतस्मिन्ने निरुद्धमित्युक्ता मातरमप्युक्तवाक्या अत्रागार
कालिनिदिपि न मे उरं पुरणिजने ।

२) एतत्तु निरुद्धम् ।

सर्वे ॥ यदादिशति देवः ।

* इति निष्कर्षः *

महामोहः ॥ अद्यास्तनयेत्युपज्ञेयणांवाप्यान्तरमपि रुदय-
मावृणोति । तथा हि शान्तिर्माता अद्या सा च परतन्त्रा । तन्त्र-
केनायुषांगनोपनिषत्सकाशात् तावच्छ्रद्धाप्रकर्षणं कर्तव्यं ।
ततो मातृविद्योगदुःखादतिमृदुलतया शान्तिरुपैरता भविष्य-
ति । अयमर्थादती च विनश्यति । अद्या व्याक्रुष्टं मिथ्यादृष्टिरेव
चित्तासिनी परं प्रगल्भेति । तदस्मिन् विषये तेव नियोजयतां
* परतन्त्रा विनश्यति * विभ्रमवति सत्वरमाह्वयतां मिथ्यादृष्टिः ।

विभ्रमवती ॥ अं देवो आणविदि । *)

* इति निष्कर्षः मिथ्यादृष्ट्या परं प्रविशति *

मिथ्यादृष्टिः ॥ स हि विरदिस्स महारायस्स कुरुं मुदं
पेक्खिस्सं ण तु मे महारायो उवाप्पदिस्सदि । **
विभ्रमवती ॥ स हि तुव मुददंमणेण आयाणं वेद्व मरु-
रायो ण विदिस्सदि कुदो उवाप्पदिस्सदि । ***

मिथ्यादृष्टिः ॥ स हि किं मे अलीयं सोदग्गं संभाविअ वि-
लम्बेमि । ॥

*) यदर्थं ज्ञातापयति ।

**) स हि विरदिस्स महारायस्स कुरुं मुदं पेक्खिस्सं ण तु मे महारायो उवाप्पदिस्सदि ।

***) स हि तव मुददंमणायायय महारायो न वेत्तये कुरु उवाप्पदिस्सदि ।

॥) स हि किं एतादृशं सोदग्गं संभावि विदम्बयामि ।

विश्रमवती ॥ सहि संपदं जेव्व पेक्खियस्सं अलिश्रनणं सो
रुम्मास्स । ग्रणं च । पिण्डपूणाउलं पियसहीए लोअणं
पेक्खेमि । ता किं ए पियसहीए लोअणस्स विणिददोए
कारणं । ”

मिथ्यादृष्टिः ॥ सहि एकवत्तहा वि जा इत्थिआ भोदि ताए
वि णिदा दुल्लहा किं उण अम्हाणं सअललोअवत्तहाणं । ”

विश्रमवती ॥ के के उण पियसहीए वत्तहा । ”

मिथ्यादृष्टिः ॥ मकाराओ धदो उवरि कामो कोहो लोहो
अदंअरां ति । अह वा अलं विससेण । एत्थ कुलं जो
आदा ए मए विणा धालो त्यविरो जुवाणो वा किअअ-
णिदिदए रन्दिदिणाइं अहिमदि । +)

विश्रमवती ॥ णं एत्थं कामस्स र्हा कोहस्स हिंसा लो-

*) तस्मिन् सामान्यतया अलिश्रनणं अलिकलं प्रोक्तम् । अन्यत्वे । निद्रावृत्तौ भुक्तं पियस-
णं लोअणं प्रकल्पयति । किं एतत् पियसण्या लोअणस्य विनिर्दिष्टत्वात् । कारणं ।

**) तस्मिन् एकवत्तहापि ता र्हा भवति तथा अपि निद्रा दुर्लभा किं पुनरम्हाणं
प्रकल्पनोक्तव्यम् ।

***) के के पु... पियसण्या प्रकल्पनात् ।

+) मकाराज का उवरि कामः क्रोधो लोभो : दुर्काय इति । अथ धालं धिक्कण्या
अथ कुलं यो ततो न मया खिना धालः स्वस्तिगं पुत्रो वा इदमनिश्चिनो
रुत्तिदिनान्यभिप्रेयम् ।

कृत्स्न निष्कृत परमपिशा । त्रि सुशीघ्रं चिन्ति सार्धं कुरुं ॥
विश्वदमं विषं रमन्दी इस्सं ण ॥ १ ॥

मिथ्यादिष्टः ॥ सकिं इस्स त्रि किं भणीयदि ॥ ण ती वि नए
विणा मुहुत्तं वि चिह्ति । ॥ २ ॥

विश्वमवती ॥ सकिं अदी जेव्व भणामि तुय सुसिमी मुहुत्ता
एत्थिआ पुक्खीए णत्वि ज्ञाए सोक्खगमदद्विचिहुद्विद्विअथा
सवत्तीआ पसाअं पडीहत्ति । सकिं अणाअ भणामि । एत्थं
विहउल्लिअथा विसंउल्लकखल्लत्तचत्तणणउल्लकं कालमु-
हत्ताए गदीए महराअं संभावअन्दी सद्धिद्विअअं करिस्स-
दि पिअसही त्रि तक्कमि । ॥ ३ ॥

मिथ्यादिष्टः ॥ किं एत्थं सद्धिद्वयं । णं अन्दाणं महरा-
अणिउत्ताणं जेव्व एसो अविणायो । अवि अ । सद्धिद्वयं
मत्तयसणाणं पुरिसाणं केरिसं भयं । ॥ ४ ॥

१) त्रिचिह्नि आगम्य त्रिः आधय द्विचिह्नि आगम्य मुहुत्ता परमपिशा । त्रि मुहुत्तं सत्तां
कुरुं ण विषमं नित्यं रमन्ती इति ॥ १ ॥

२) त्रिचिह्नि इति किं भाषते न ता अपि मत्ता विना मुहुत्तमपि चिह्नि ।

३) त्रिचिह्नि ण द्वि भणामि तय अदी सुसिमी मुहुत्ता एव पुन्यिती नास्ति कथा । गोभग-
वत्तद्विचिह्निगद्वयः भवन्त्येव । पसाअं पडीहत्ति । त्रिचिह्नि अन्दाणं भणामि । एव
विहउल्लिअथा विसंउल्लकखल्लत्तचत्तणणउल्लकं कालमु-
हत्ता गदीए महराअं संभावअन्दी सद्धिद्विअअं करिस्स-
दि तक्कमि इति ॥ ३ ॥

४) त्रिचिह्नि अत्रिचिह्नि । मत्तयसणां महराअनिपुण्णामेत्येव अत्रिचिह्नि । अवि अ । त्रिचि-
ह्नि मत्तयसणां महराअनिपुण्णामेत्येव अत्रिचिह्नि ।

महामोक्षः • विष्णोः सः सवे संप्राप्तिः प्रियः मिथ्यादृष्टिः ।

या एषा

श्रीर्णाभिः ससत्तसादरगन्तन्मात्योपकृतिहलालः

लीलोत्तिमभुजोपदर्शिनकुक्षीर्नीलमखाङ्गावलिः ।

नीलेन्द्रीयस्त्रिमदीर्घतरया दृष्ट्वा कथसी मनो

दोस्तान्दोलनलोलेकङ्कणरक्षात्कारोत्तरं सर्पति ॥ ३४ ॥

विभ्रमवती ॥ एते महाराष्ट्रो उवस्यन्तु प्रियवती ।

मिथ्यादृष्टिः • मयः • अग्रदु जगदु महाराष्ट्रः ।

महामोक्षः ॥ प्रिये

• दलितकुचनखाङ्गमङ्ग्याली

रथय ममाङ्गकुम्भेय पावनेह ।

• अनुराग करिणास्ति शङ्कराङ्ग-

स्थितदिमशेलमुताविलासलक्ष्म ॥ ३५ ॥

मिथ्यादृष्टिः • सतिता मया करोति

महामोक्षः • बाणिकुलमुपनिमित्त • अरु प्रियायाः परिष्वङ्गात्

परावृत्तं नवधीवन ।

*) एष महाराष्ट्र उपत्यन्तु प्रियवती ।

**) तथानु तथानु महाराष्ट्रः ।

यः प्रकृतमिदं विनश्यद्विषयविभ्रमात्तन्मया

चित्तोन्मादी विगतविषयोपप्रानन्दसान्द्रः ।

वृत्तीरुत्तस्तिरपति तन्नाशेपन्नम्या स कोऽपि

प्रीत्येमा नव इव पुष्पमान्मयो मे विकारः ॥ ३५ ॥

मिथ्यादृष्टिः ॥ मरुत्साम् अरुं त्रि संपदं पावुर्वावणा विष

संवृत्ता ण खु भावपुण्ड्रं पेम कालेणावि विलीयदि ।

आणवेड भूता किं णिमित्तं भट्टिणा सुमरिदम्कि । ”

मरुत्सामोः ॥ प्रिये

स्मर्यते स हि वामोः यो भवेद्दयादृष्टिः ।

मखितभित्तो भवती शालभञ्जीव सन्नत ॥ ३७ ॥

मिथ्यादृष्टिः ॥ मरुत्सामोः तथावि आणवेड मरुत्सामो । ”

मरुत्सामोः ॥ एवैव प्रकृतिरिहः सर्वत्र विधरति तमेव

प्रवर्तितव्यं । अन्यच्च । मरुत्सामोः पुत्री मरुत्सामो विवेकेन सहोप-

निषदं योजयितुं कुट्टिनीभावपुत्रा ।

मृतः

प्रतिकूलामकुलतां पापां पापानुवर्तिनी ।

केशेष्वकृष्य तां रण्डां पाखण्डियुं निषोजय ॥ ३८ ॥

*) मरुत्सामोऽपि वामोः न भवेद्दयादृष्टिः सन्तु भावपुण्ड्रं पेम कालेणावि वि-
लीयते । आणवेड भूता किं निमित्तं भट्टिणा सुमरिदम्कि ।

**) मरुत्सामोऽपि वामोः न भवेद्दयादृष्टिः सन्तु भावपुण्ड्रं पेम कालेणावि वि-
लीयते । आणवेड भूता किं निमित्तं भट्टिणा सुमरिदम्कि ।

निष्ठादृष्टिः ॥ इत्यत्र मत्तके वि विस्तारं यत्नं भवति अहि-
 पितृसिंहा । वंशप्रणमत्तकेण भवति दासी सदा आणं करि-
 स्तदि । स एव मए मित्या धम्मो मित्या मोक्खो मित्या
 वेधमग्गो मित्या सुहविग्गंघरीं मित्या सत्थपलविदां
 मित्या सग्गपलविज्जेति भणित्तन्दी वेधमग्गं त्रेव पलि-
 क्खत्तिस्सदि किं उण उवणिसदं । अवि अ । विसग्गाणन्द-
 विमुक्के मोक्खे दोसाणो दंसग्गन्दीए उवणिसदं वि विरत्ता
 करस्सदि अवि मए सदा । ”

महामोहः ॥ कुयेवं सुदु मे प्रियं संपादितं प्रियया । पुन-
 र्निहय पुन्यति ।

निष्ठादृष्टिः ॥ भविष्या पद्मासे वि प्यकुं वा लज्जेमि । ”

महामोहः ॥ तद्वस्तु । वासाग्गमेव प्रविशावः ।

इति निष्ठादृष्टिः ॥

इति

विज्जेमिः ॥

*) एतन्मन्त्राद्यं वि विवदं ॥ अतुं विविदिषे ॥ तन्मन्त्राद्यं विविदिषे ॥ अतुं विविदिषे ॥ तन्मन्त्राद्यं विविदिषे ॥
 कर्तव्यं । एतन्मन्त्राद्यं विविदिषे ॥ तन्मन्त्राद्यं विविदिषे ॥ तन्मन्त्राद्यं विविदिषे ॥ तन्मन्त्राद्यं विविदिषे ॥
 पुनरिदं कर्तव्यं, विविदिषे ॥ तन्मन्त्राद्यं विविदिषे ॥ तन्मन्त्राद्यं विविदिषे ॥ तन्मन्त्राद्यं विविदिषे ॥
 वासाग्गमेव प्रविशावः ॥ तन्मन्त्राद्यं विविदिषे ॥ तन्मन्त्राद्यं विविदिषे ॥ तन्मन्त्राद्यं विविदिषे ॥
 इति निष्ठादृष्टिः ॥

**) अतुं विविदिषे ॥ तन्मन्त्राद्यं विविदिषे ॥ तन्मन्त्राद्यं विविदिषे ॥ तन्मन्त्राद्यं विविदिषे ॥

शान्तिः ॥ सखि किमन्विष्यते ।

आक्रासामि समिधवाल्म्यसख्याता मुक्ता यज्वनां ।

अद्यायः प्राविश्यको खलु मया वार्तापि नाकर्णिता ॥३॥

करुणा ॥ सद्धिं ह्यर्च्य भणामि ज्ञेयं सत्तत्त्वं सत्तत्त्वं सत्तत्त्वं
सदा तत्त्वं न एतसीं दुग्गादिं संभावयिष्ये । न च तत्त्वं तत्त्वं
पुण्यमयीं एतत्तत्त्वं ग्रन्थयन्ति संभावयिष्ये विवर्ति ।
शान्तिः ॥ सद्धिं किमु प्रतिकूलं विधातुं न संभावयते ।

*) तसि विषयस्य लक्षणानां कुलसंज्ञां यदुक्तं तद्वदपि प्रत्येकं लक्षणं विमुक्तं
 लक्षितं यं कुर्यात् । ननु प्रत्येकं लक्षणं धारयन् शेषं त्रिविक्रमं वाचयितुं
 शक्यं । पुनरेवात्रानेन लक्षणं धारयन् शेषं त्रिविक्रमं वाचयितुं निमित्तं निरूप्यम् ।
 अत्रापि त्रिविक्रमं धारयन् शेषं त्रिविक्रमं वाचयितुं निमित्तं निरूप्यम् ।

**) एतेन ह्येवं भजामि यदि सैव भक्तिको यः सदा तेषां चंद्रको दुरंगतिं संभावयति । न अन्य तदर्थः एतदर्थं एतदर्थं भजामि अथवा भजामि ।

मिता चेव रसातलं भगवती वेदत्रयी शमयेः ।
गन्धर्वस्य नदानसां च तनयां पातालकोतुहलाद्
दित्येन्द्रोऽपजहार कस विषया वामा विधेःतयः ॥४॥
तदवनु पावेषडालयेष्वेव तावदनुसरावः ।
करुणा ॥ एवं भोडु ।^{१)}

इति परिष्कारः ।

शान्तिः ॥ कोऽसौ राजसः ।
करुणा ॥ सदि पेकवज्जो पेकवज्जो जो एसो गलसमलप-
इपिहिलवीरुसदुपेकावहेकवयीउलुसिग्रविउरमुकवसणउरं-
सणो सिहिसिरुपिउपिहयवृत्थो इदो शेव्य अरिवरदि-
शान्तिः ॥ सखि भाग्यं राजसः । निर्विधिः खल्वयं ।
करुणा ॥ ता को एसो भविस्मदि ।^{२)}
शान्तिः ॥ सखि पिशाच इति शब्दे ।

^{१)} एवं भोडु ।

^{२)} सखि राजसो राजसः ।

^{३)} सखि पेकवज्जो पेकवज्जो उ एव गलसमलप-इपिहिलवीरुसदुपेकावहेकवयीउलुसिग्रविउरमुकवसणउरं-
सणो सिहिसिरुपिउपिहयवृत्थो इदो शेव्य अरिवरदि-
शान्तिः ॥ सखि भाग्यं राजसः । निर्विधिः खल्वयं ।

^{४)} ता को एसो भविस्मदि ।

करुणा ॥ सर्वे कुरुंस्तन्मन्त्रकुरुमस्तु नृणां तिसृषु ॥
 जलं हि पृथ्वाऽन्तर्जलमप्युत्तरे कथं पितृभ्यः श्रवणात् ॥
 शास्त्रिः ॥ तत्त्वमस्यैव नरकविवरदुर्लभः ॥ कोऽपि ना-
 रकी भविष्यति ॥ तिस्रोऽपि तिस्रः ॥ आ ज्ञातं ॥ महामोरुप-
 धर्तृत्वाऽपि दिगम्बरसिद्धात् ॥ तत् सर्वथा हरि परिहर-
 णीयमस्य दर्शनं ॥

• इति पञ्चमोऽध्यायः •

करुणा ॥ तस्मिन् मुक्तकं चिद् ज्ञात इत्य सद्धं अणोत्तमि ॥

• अथैवम् ॥

• १११॥ तस्मिन् पञ्चमिर्दिष्टो दिगम्बरसिद्धात् ॥

दिगम्बरः ॥ तामो अलिकृत्ताणं तामो अलिकृत्ताणं । ताम-
 दुवालयन्मन्त्रो अथा दीव इत्य मन्त्रव्ये । एते त्रिणवन्मन्त्र-
 सिद्धे पञ्चम्ये मोक्षायसुकावदे ॥ तस्मिन् ज्ञातये ॥ ले ले सावका
 सुपाथ सुपाथ । मन्त्रमयपुग्गलपिण्डे सञ्चलन्जलेहिं वि केलि-
 सी सुदी । अथा विमलसंदाह लिसिपलिचलणेहिं ज्ञा-
 पाथ्ये । किं भुपाथ केलिं लिसिपलिचलणं ति । ता
 सुपाथ । हले चलणपथामे किरसकालं च भौधणं मिदं ।

(*) तस्मिन् कुरुंस्तन्मन्त्रकुरुमस्तु नृणां तिसृषु ॥ तस्मिन् पञ्चम्ये मोक्षायसुकावदे ॥ तस्मिन् ज्ञातये ॥ ले ले सावका ॥

(**) तस्मिन् मुक्तकं चिद् ज्ञात इत्य सद्धं अणोत्तमि ॥

सदे इदो दय इदो दय । १)

अदा ॥ किं याणवेदि लाडले । २)

दिगम्बरः ॥ सायकापां कुलं मुडत्तं एकं वि मा पलिक-
विस्तदि । ३)

अदा ॥ अं याणवेदि लाडले । ४)

कृपा ॥ समस्तदुःसमस्तदुःपिद्यसही । गा नु णाममत्त-
केणावि पिद्यसही भेदञ्च जदो मुदं मए अहिंसासमसाही

१) अतोऽदंशः सयोऽदंशः । नवदशगुणं चतस्रो दीप इव कल्पः । एव विम-
वर्भापितः पदार्था मत्तमुदरः । २) ये याणकाः कृपाणं पणान् । नलमयकु-
लपिणो सज्जलमलेदपि ओदृशो मुदिः । अस्मा विगमयताय अपिपरिचर्यौ-
पास्यः । किं भज्यं कीदृशमपिपरिचर्यामिति । निष्कृतम् । इहे अद्याप्यजायः
कृपाणकाः न भोजनं मुदं । ईर्ष्यामले न कार्यमुपायं दद्यात् नमस्कृत्यात् ।
अदे दत्तमयम् ।

२) विमलपद्ममि रामकुलं ।

३) याणकापां कुलं मुडत्तमेव वि मा पलिक-
विस्तदि ।

४) अद्याप्यजायः रामकुलं ।

अं अन्वि पाहण्डाणी विं तमस्त सुहं सदेति ।

तामसी सुहा भविस्सहि । १)

शाकिः । तमस्तु । सखि ह्यमेतत् । तवा हि

दुराचारा सखिचारा दुर्दर्शा प्रियदर्शना ।

अन्वामनुसरन्त्येषा दुराशा न कथंचन ॥ ५ ॥

तद्वदतु तवत् सीगतेष्वसाधन्विण्याता ।

१) शान्तिकद्वयो परिभाषाः ।

१) तमः प्रविशति भिनुस्तु पुनश्चरणो मुद्रायाम् ।

भिनुः । भविस्सु । भो भो उपासकाः

साक्षात् क्षणक्षिण एव निरात्मकाश्च

पत्रार्थिता बहिरिव प्रतिभासि भव्योः ।

सैवाधुना विगलिताखिलवासनस्याह

धीसेतेति स्फुरति निर्विषयोपरागा ॥ ६ ॥

१) परिभाषा पुनः कृता । अहो साधुर्यं सीगतधर्मः यत्र सीत्यं च

मोक्षश्च । तवा हि

साक्षात् सायनं मनोहरमभिप्रायानुवृत्ता वणिग-

भार्या वाञ्छितकालमिष्टमशनं शय्या मृदुप्रस्तराः ।

१) तमस्तु तमस्तु तमस्तु विवर्तते । न त्वत् पादमेकद्वयं विवर्तते भोक्तृं तमः

सुहं तवा बहिर्भाषकाश्च । तमस्तु पादमेकद्वयं तमस्तु पुनः सदेति । तेनेवा

तामसी सुहा भविस्सहि ।

क्रीडानन्दनरेव्रवन्ति विलसज्ज्वोत्स्रोज्ज्वला रात्रयः ॥५॥
 कुरुणा ॥ ५ ॥ किं को एते तुरुणतस्ततरुणलम्बो तुरुण-
 कसाग्रपिसङ्गवीवरौ मुष्मिदसप्तमुष्मिदपिण्डो द्यौः तेष्व आ-
 ग्रहदि । १)

शान्तिः ॥ सखि बुद्धागम एवः ।
 भिनुः ॥ ५ ॥ भो.भो उपासका भिक्षवश्च श्रूयतां भगवतः
 सुगतस्य वाक्यामृतं ॥ ५ ॥ पश्याम्यहं भिक्षवो
 दिव्येन चक्षुषा लोकानां सुगतिं दुर्गतिं च । संस्क्रियन्ते
 क्षणिकाः सर्वसंस्काराः । नास्त्यात्मा स्थायी तस्माद्भिनुषु
 दारान् धाक्रामत्सु नैर्विषयं क्लृप्तमलं हि तद्यदीर्घानाम
 ॥ नेष्यामिमुल्लसलोक्य ॥ श्रद्धे इतस्तावत् ।
 श्रद्धा ॥ श्रीणवेदु लाउले । २)
 भिनुः ॥ उपासकाम भिक्षुश्च धिरमालिङ्ग्य स्थीयतां ।
 श्रद्धा ॥ अं श्रीणवेदि लाउले । ३)

॥ इति निष्ठाया ॥

१) एते वा एव तुरुणतस्ततरुणलम्बो तुरुणतस्ततरुणलम्बो मुष्मिदसप्तमुष्मिदपिण्डो द्यौः तेष्व आ-
 ग्रहदि ।

२) श्रद्धायां रात्रयः ।

३) श्रद्धायां रात्रयः ।

कृत्स्निः ॥ तस्मिन् इयमपि तामसी यथा ।

करुणा ॥ एवं वेदं । *

तपणकः * भिक्षुतामेव गच्छेत् अस्ते अस्तेऽपि भिक्षुतां गच्छेत्
यव किं विपुहिस्सं । *

भिक्षुः * अस्तेऽपि * आः पापं पिशाचकृते विमेषं प्रलपसि ।

तपणकः ॥ अस्ते मुच कोदं सत्थगदं पुहिस्सं । **)

भिक्षुः ॥ अरे तपणक शास्त्रकथामपि वेत्सि । भवतु प्रती-
मस्तावन् * उपसृज्य * किं पृहसि ।

तपणकः ॥ भया दय खणविषासिणा तुए कस्स कए वद
धलीअदि । †)

भिक्षुः ॥ अरे मृषता । अस्मत्संततियतितः कश्चिद् विज्ञा-
नक्षणाः समुच्छिन्नवासनो मोक्ष्यते ।

तपणकः ॥ अस्ते मुक्खा अहं कस्सिं वि मणत्तले कोवि
मुक्के भविस्सदि तदो हे संपदं पणदुस्स कदे केत्तिसं उव-

*) एवमेव ।

**) अरे अरे भिक्षुक इत्येतान् किमपि पृहसि ।

***) अरे मुच कोदं शास्त्रगतं पृहसि ।

†) भया भयान् खणविनाशितर त्वया कथं कृतो ज्ञानं भविते ।

वस्तुनः कतिपयस्य हि कथं च पुनरिति । केन वा ईदृशे धर्मे
उच्यते । १)

मिश्रः ॥ अतः सर्वज्ञेन भगवता बुद्धेर्भोक्तः सर्वमेव धर्मः ।

नयणकः ॥ अतो सव्यक्ते बुद्धे कल्पि सति कथं बुद्धेः कादं । २)

मिश्रः ॥ ननु रे तदगमिरेव प्रसिद्धो बुद्धः सर्वज्ञ इति ।

नयणकः ॥ अतो लिङ्गबुद्धिर्वा अद् तस्मात् भासिदेषा सव्य-
मात्तया पडिच्छतेति ता अहं वि सव्यं ज्ञाणामि तुमं वि पिद-
पिदामहेति सद् सत्तपुल्लिसेहिं दासे हि । ३)

मिश्रः ॥ अतो पाप पिशाचमलपद्मधर तत्राहं दासः ।

नयणकः ॥ अतो विह्वलदासीभुञ्जन्ना दुष्टपञ्चजिह्वा दिदाम्हे
मह एते दंसिदे । ता पिदं दे विह्वलं भणामि । बुद्धाणुसा-
सणं पल्लिकुल्लिअ अल्लिकुत्ताणुसासणं अणुसल्लिअ दिदाम्भ-
ल्लव्वदं जेव्व धरिदं भवं । ४)

१) अतो पूर्व यदि कतिपयस्य कथं च पुनरिति अतो ईदृशे धर्मे कथं उच्यते ।
कथं कतिपयस्य कथं च पुनरिति । केन वा ईदृशे धर्मे उच्यते ।

२) अतो सर्वज्ञे बुद्धे कल्पि सति कथं बुद्धेः कादं ।

३) अतो लिङ्गबुद्धे यदि सव्यं भासितं सर्वज्ञं प्रविश्यते तदाहमपि सर्वं जानामि अतः
किञ्चित्काम्यैः सद् सत्तपुल्लिसेहिं दासे हि ।

४) अतो विह्वलदासीभुञ्जन्ना दुष्टपञ्चजिह्वा दिदाम्हे । ता किं ते विह्वलं भण-
ति । बुद्धाणुसासणं पल्लिकुल्लिअ अल्लिकुत्ताणुसासणं अणुसल्लिअ दिदाम्भ-
ल्लव्वदं जेव्व धरिदं भवं ।

भिक्षुः ॥ धांः पाप स्वयं नष्टः पतन्मन्त्रवि नास्तस्मिन्निन्दितः ।

स्वाराज्यं प्राप्त्यमुत्सृज्य लोके निन्यामनिन्दितः ।

अग्निवाय्वहृति की नाम भवान् इव पिशाचिनी ॥ ८ ॥

अपि च । श्रीकृतमपि धर्मवेदनं कः श्रद्धते ।

क्षपणकः ॥ गङ्गाकावत्तवालचन्द्रमूलोपलाग्रमुकुलाकुपे-
लमत्यगाणं संचाददंसणेण पितृविदं भयवदो सञ्चपातणं
अलिकृतस्त । १

भिक्षुः • निन्द्य • अरे अनादिप्रवृत्तज्योतिपातीन्द्रियज्ञानप्र-
तारितेन भवतोदमतिकष्टं व्रतमाश्रितं । तथा हि

ज्ञातुं वयुः परिमितः क्षमते त्रिलोकी

क्षीयः कथं कथय संगतिमन्तरेण ।

शक्नोति कुम्भनिरुतः सुशिखोऽपि क्षीयः

भावान् प्रकाशयितुमप्युदरे गुरुस्य ॥ ९ ॥

तस्मात्लोकद्वयविरुद्धादार्कतमतादरं सुगतदर्शनमेव साक्षात्
सुखावरुमतिर्मणीयं पश्यामः ।

शान्तिः ॥ सखि अन्यतो गङ्गावः ।

१) गङ्गाकावत्तवालचन्द्रमूलोपलाग्रमुकुलाकुपे-
लमत्यगाणः ।

कायकः स एव मोक्षकः ।

इति परिकल्पः ।

शान्तिः • पुनः विनोदः • एष पुरस्तात् सामसिद्धान्तः भव्य-
त्रापि तावदनुसरावः ।

• तत्रः पतिव्रति कापालिकप्रभारो सोमसिद्धान्तः ।

कापालिकः • परिकल्पः •

मरास्थिकालाकृतभूरिभूषणः

श्मशानवासी नृकपालभोजनः ।

पश्यामि योगाज्ञानशुद्धदर्शनो

आन्मियो भिन्नमभिन्नमीश्वरान् ॥

तपणकः ॥ अले एषे कापालिग्रन्थदं पुलिते धालेदि ।

ता सं वि पुलितं • इत्युक्तः ।

अले अले कापालिग्रन्था

पालरुडमुपडधानिग्रा ।

केलिसे तुम्ह धम्मके

केलिसे तुम्ह मोक्षके ॥ ११.॥ ॥

कापालिकः ॥ अरे तपणक धर्म तावदस्माकमवधारय ।

१) एवं भवतु ।

२) अरे एष कापालिकग्रन्थं पुरुषो धारयति रात्रेनमपि पृथग्वि ।

अरे ३) कापालिकः नगरविमुपडधानिग्रा ।

केलिसेतस्य धर्मः केलिसेतस्य मोक्षः ।

मस्तिष्कात्तद्वसामिधार्तिमरुमस्तिष्ठतीर्जुना

वज्रो ब्रह्मकापालकल्पितसुरायनिर्म नः पारणा ।

तन्निःकृतकठोरकण्ठविगलत्कीलालधारोद्भवनिः ।

अर्थो नः कुरुषोपकारवस्तिभिर्देवो मरुभिरवः ॥ १२ ॥

भिजुः । ॥ ॥ ॥ बुद्धं बुद्धं अरुहो दारुणार्धमर्धयाः ।

तपणकः ॥ अलिकुत्त अलिकुत्त शीलपात्रकालिका केणा-
वि विप्यलदे वलाए । ॥

कापालिकः । ॥ ॥ आः पाव पावपावपावसद मुक्तिस्तुण्ड
वृडालवश केशलुक्क अरे विप्रलम्बकाः किल चतुर्दश-
धनोत्पत्तिभित्तिप्रत्ययप्रवर्तको वेदास्तसिद्धास्तप्रसिद्धविभवो
भगवान् भवानीपतिः । दर्शयामस्तर्हि धर्मस्यस्य महिमासं ।

रुरिक्कसुरज्येष्ठप्रेष्ठान् सुरान् अरुमारुहे

विपति वक्तुं नक्षत्राणां रुपाधि गंत्यपि ।

सनंगनगरामम्भःपूर्णा विधाय महीमिमा

कलशशकलैर्भूयस्तोयं क्षणेन पिबामि तत् ॥ १३ ॥

तपणकः ॥ अले कापालिका अदो ज्ञेय भणामि केणावि
इन्द्रियालिना मायं दंसिअ विप्यलदे सि ति । ॥

१) अर्द्धं अर्द्धं वेदपात्रादिकं केनापि विप्यलको वारम्भः ।

२) अरे कापालिक का एव भणामि केनापि वेदास्तसिद्धास्तप्रसिद्धविभवो भगवान् ।

कापालिकः ॥ अतः कथं पुनरपि परमेश्वरमेन्द्रतालिकमि-
त्यादिपति । तत्र भर्षणीयमस्य वीरात्म्यं • • • तद-
रुमस्य

एतत्पञ्चालकाञ्चालनिकृतकण-
नालोच्छलदकलफेनिलवुदुदीषः ।

सादं इमंमरुडांकतिरुतभूत-
वर्गेण भर्गगृहिणीं रुधिरैर्धिनोमि ॥ १४ ॥

• रुधिरैर्धिनोमि •

कापालिकः • • • महाभागा अहिंसा वल्लभे धर्मे स्थि । १

• रुधिरैर्धिनोमि •

मिदुः • • • महाभाग कौतुकप्रयुक्तो वा-
कुलके न युक्तोऽस्मिंस्तयस्त्वमि प्रवर्तु ।

कापालिकः • • •

वापराकः • • • महाभागा जड संकलितधोललोसजिसे
संयुक्ते तदो रुग्णो किं विं युद्धिदं इहामि । २

कापालिकः ॥ पृष्ठ ।

१) महाभाग अहिंसा वल्लभे धर्मे स्थि ।

२) महाभाग यदि संकलितधोललोसजिसे संयुक्तोऽस्मिंस्तयस्त्वमि प्रवर्तु ।

क्षीयणकः ॥ सुदे तुम्हणां चलने वन्नि । अथ केतिसिन्धो
कंसोक्ते ।")

कायालिकः ॥ शृणु

दष्टं छापि सुखं विना नः विषयेरानन्दधीधोङ्कितता ।

जीवस्य स्थितिरेव मुक्तिरूपलावस्था कथं प्राप्यते ।

पार्श्वत्याः प्रतिदृष्ट्या दयितया सामन्द्यात्तिङ्गितो

मुक्तः क्रीडति चन्द्रचूडवपुरित्यूषे मृडार्नीपतिः ॥ १५ ॥

भिनुः ॥ मरुभाग श्रमदधेनेतदवतिरामस्य मुक्तिरिति ।

क्षीयणकः ॥ बले कायालिङ्गा अहं न लूसति तदो भगवति

सलीली सलामी मुक्ते ति वेद्यविलुदं ")

कायालिकः ॥ अथे श्रमदाक्षिसमनयोस्तन्करुणं । अथ

त्येवं तावत् ॥ अथे इतस्तावत् ।

॥ ततः प्रसिद्धिः अथातिनोदधधार्मि अथा ॥

करुणा ॥ सदि ऐक्यस्स ऐक्यस्स रजस्स सुदं सदं । ज्ञा
एसा

विणिर्णीलुप्यत्तलोद्यलोधिणा ।

पारत्थिमात्ताकिदचालुभूसणा ।

") मुक्तो युष्माकं पश्यो धर्मः । अथ कीदृशं मोक्षार्थम् ।

") अथे कायालिक यदि न हृष्यति तदा भगवति । ज्ञातेरी सत्त्वो मुक्त इति
वेदितम् ।

विभक्तयोः कथयन्तान्कन्यकान्

विरादि पुष्पेन्दुमुहो विलासिणी ॥ १६ ॥

प्रदा । नरकः । एतन्निष्ठः प्राप्तवेदः सन्नि । १)

कापालिकः ॥ प्रिये कुनं उरभिमानिनं भिक्षुं तावद्विराज ।

प्रदा । विष्णुविष्णुः ।

भिक्षुः । कन्यकः कन्यकः कन्यकः कन्यकः । अहो मुखस्पर्शा
कपालिनी । तथा हि

रुण्डा पीन्ययोधसः कति मया चण्डानुरागादुज-

इन्द्रापीडितपीवस्तनभरं नो मरुमालिङ्गिताः ।

बुद्धेभ्यः सतशः शपे यदि कुनः कुत्रापि कापालिकी-

पीनोत्तुङ्गकुषावगूरुनभवः प्राप्तः प्रमोदोदयः ॥ १७ ॥

अहो पुण्यं कापालिकं चरितं । अहो ह्यायः सोमसिद्धासः ।

आश्चर्योऽयं धर्मः । भो मरुभावे सर्वथा बुद्धानुशासनमस्मा-

भिरुत्सृष्टं । प्रविष्टाः स्मः पारमेश्वरं सिद्धासः । तदाचार्यस्त्वं

शिष्योऽहं प्रवेशय मां पारमेश्वरीं दीक्षां ।

१) कति प्रेक्ष्यते कथयन्तान्कन्यकान् । कुनः अहो ।

विनिर्हन्तीलोत्पललोलाचनः नरकियाकाकृतकाहभूषणः ।

नित्यवपीनस्तनभारयन्तः विभक्तिः पुष्पेन्दुमुहो विलासिनी ।

२) एतन्निष्ठः प्राप्तवेदः सन्नि ।

लपणकः ॥ अले भिक्खुया कवसिणीकलसहसिरे सुमं
तम हूलं अपसुल । १)

भिनुः ॥ आः पाप्प वच्चिनोऽसि रे कयालिन्धः परिरम्भ-
मकामकोत्सवे ।

कापालिकः ॥ प्रिये लपणकं गृह्णाण ।

कयालिनी ॥ लपणकयाचिद्वृत्तिः ।

लपणकः ॥ परोमाह ॥ अहो अलिरुत्त अलिरुत्त कयालिणी-
पंससुकं । सुन्दलि देस्स दाव पुणो घड्ढवालं ।

॥ लपणकः ॥ अले मरुत्ते तु इन्दिरविमाले उवत्किं ता अत्ति-
को वि उवायी किं एत्थ बुत्तं भाउ पिह्याए दड्डिस्सं
॥ तथा कथा ॥

अयि प्रीणयथात्थणसोरुणा

पलितत्थुक्कलद्विन्नोअणा ।

इह लससि कयालिणि भावकी

किं कालिस्सदि साधकी ॥ २८ ॥

अहो कायालिग्रा एकं दंसणं सोक्खमोक्खसारुणं । भो
आद्यालिग्रा रुग्गा उक्क किड्डले संपदं संवुत्तं । मे वि
मरुभिरवाणुमासणे दिक्खस्सु धाणेण । २)

१) परो-भिनुक कयालिनीत्तव्रंकिममं त्वहुरवपद ।

२) अहो अहं अहं कयालिनीत्तव्रंकिममं । सुन्दलि देवि लपण पुणद्ववालं । परो

कायालिकः ॥ उपविश्यतां ।

• उभौ तत्राभूताः •

कायालिकः • भगवन् कदाचन भगवन् नादृशे •

धृष्टा ॥ भगवं प्रेरितं सुराण्य भाषणं ।^(*)

कायालिकः • किलोचन येनैव भिक्षुवपयवोरप्यसि •

इदं पवित्रममृतं पीयतां भवभयजं ।

पशुपाशसमुच्छेदकारणं भवोदित ॥ १२ ॥

• उभौ विगृह्यतः •

क्षयणकः ॥ अम्हानां अन्तिहृत्ताणुमासणे मुन्नापाणं णत्थि ।^(**)

भिन्नुः ॥ कथं कायालिकोच्छिष्टां सुरां पाम्भामि ।

कायालिकः ॥ किं विमृशसि । अदे पशुवमनयोर्नागाण्य-

पनीयते । नास्मद्वदनसंसर्गदोषादपवित्रां सुरामन्ती मन्येते ।

तद्वद्वती स्ववत्तासत्रपूनां कृत्वा अनयोरुपनयतु । यतस्ती-

र्यिका अपि वेदन्ति स्त्रीमुखं तु सदा शुचीति ।

यहान् भगवन्निन्दयित्वाऽपि उपविशतः गच्छति कोऽप्युवाचः किमत्र पुनः किञ्चिद-
धिकं वा इदं विद्यामि ।

• अथ येन वनमनयेभ्यः परित्यज्यतुः प्रविशेत्तथा ।

यदि रम्ये उपविशति भगवन् किं करिष्यति भगवन् ।

अहो कायालिकेन इदं गीतमोक्तवान् । भो कायालिकं तत्र किञ्चिदपि वाच्यं ।

उवाचः । मुनयः महर्षयः कानुग्रहणे शोचन्त भगवन् ।

^(*) भगवन् प्रेरितं सुराया भाषणे ।

^(**) उभौ तत्राभूताः सुराण्य भाषणे ।

अथा ॥ त्रं भवं घ्राणविंदि । ^(*)

• इति पञ्चमं गृहीत्वा पीतमेवमुच्यते ।

भिन्नुः ॥ मरुप्रसादः • इति षष्ठं गृहीत्वा विन्दति • अहो सुराणां
सौन्दर्यं ।

निपीता वेद्याभिः सरु न, कतिवशान् सुवदना-

मुखोच्छिष्टास्माभिर्विकचवकुलामोदमधुरा ।

कपालिन्या कृत्वा सवसुरभिमेतां तु मदिरां

अलक्ष्मा ज्ञानीमः स्पृक्ष्यति सुधाये सुरगणाः ॥ २० ॥

तपसाकः ॥ अले भिक्षुधा मा सत्त्वं पिव । कपालिणी-
वधपासलसं मदिलं मम वि धालेत्सु । ^(**)

भिन्नुः • अथवाकाव कचमुच्यते •

तपसाकः • पीता • अहो सुलाह मङ्गलक्षणां अहो सादे
अहो गन्धे अहो सुलक्षितणां । बिलं खु अलिरुत्ताणुसा-
सणे पदिदे पडिवसिदेम्कि ईतिसेण सुलालसेण । अले भि-
कषुकी पीणसि सं अङ्गुलं ता सुविस्सं । ^(***)

• तथा कुरुतः •

*) मरुप्रसादं कृत्वा विन्दति ।

**) अहो भिक्षु मा सत्त्वं पिव । कपालिनीवधपासां मदिरां कसपि चारुयत् ।

***) अहो सुराणां मुखान् अहो स्वादा अहो गन्धाः अहो सुभिन्नाः । निन्दे मरुप्रसाद-
मुखमने पालिताः मलिनविभोऽम्भीपूजेन सुरासेन । अहो भिक्षु भूयन्ति मया-
ज्ञानि मया चारुयन्ति ।

भित्तुः ॥ एवं कुर्वः ।

कापालिकः ॥ प्रियं धनं धन्यक्रीतं हस्तद्वयं लब्धं । तं-
त्वावस्तावत् ।

॥ २० ॥

क्षपणकः ॥ अने भिकायुग्रा एते कावालिश्चरु वा अवा-
लिश्च कवालिणीश्च सङ्गं सोऽस्यां पण्यदि । तां एवम् सङ्गं
अम्हे वि गामाणी । १

भित्तुः ॥ एवं कुर्वः ।

॥ २१ ॥

क्षपणकः ॥ ७११ गणपतयेति गायति ।

भित्तुः ॥ आचार्य महाश्वर्यमेतद्दर्शनं यत्राल्लोशमभिमतायसि-
दयः संपद्यते ।

कापालिकः ॥ कियदेतद्दर्शयं पश्यसि ।

अभ्रामुष्कितधतुरादिबिषयासंगेऽपि सिध्यत्यमूरः ।

अत्यासन्नमहोदयप्रणयिनस्मृतां महासिद्धयः ।

वष्णाकर्षविमोहनप्रशमनप्रक्षोभणोद्यात्म-

प्रायाः प्राकृतसिद्धयस्तु विदुषां योगात्प्रायाः परं ॥ २२ ॥

॥ २३ ॥

१) अने भित्तुः एव कापालिकोऽवतारार्थः कापालिका सङ्गं प्रोथमं कृत्वा । तदेत्या-
चार्यमात्मनि कृत्वा ।

क्षयणकः ॥ अले काशालिघा • अले काशालिघा
अरुवा अरुवालिघा स्नाखडला अरुवालिघा । १)

भिनुः ॥ अयमनयातिशयपीनया मदिरया दूरमुष्मन्नीकृतस्ते
पस्वी । तत् क्रियतामस्य नक्षपनयनं ।

कापालिकः ॥ एवं भवतु • १ मि अमुलोविष्टोऽस्युलं अमलाय २२ ॥
क्षयणकः • अलीपुत्र • अरुवालिघा एवं पुहामि । आदिस्ती
तुम्हाणं मुलाए आरुलणसिडो किं तादिशी इतिआयुन्नि-
सेसु त्रि घत्ति । २)

कापालिकः ॥ किं विशेषेण पृहसि । पश्य

विगाधरी वाय मुराङ्गना वा

नागाङ्गना वायय पक्षकन्वा ।

यद्यन्ममष्टं भुवनत्रयेऽपि

विद्याव्रज्जातु तत्तदुपाहरामि ॥ २२ ॥

क्षयणकः ॥ भो एदं मए गणिदेया पादं तं सख्ये अम्हे
महामोहस्स किंकले ति । ३)

१) अले काशालिघा • अले काशालिघा अलीपुत्राचार्यः ।

२) अलीपुत्रं पृहसि • अलीपुत्रं पुनरुक्तं मुराज्जातुपाविदिः किं मुराज्जातुपाविदिः-
वैरि ।

३) भो एवमया गणितेन ज्ञाते ज्ञातुं त्वेवं त्वं महामोहस्स किंकले ति ।

कविः ॥ यथा ब्रह्मणा पुष्पता इव मेतत् ।

नयणाकः ॥ ता लावकस्तं किं नि प्रसन्नम् ॥ *)

कव्यालिकः ॥ किं तत् ।

नयणाकः ॥ धम्मस्स सुदा सत्ता मत्तालायसी चाणाए सत्ता
दुत्तीघट्ट ति । **)

कव्यालिकः ॥ कवय-चासी दुत्ताः पुत्री । एष समन्ति
रमेव विमया कलादुपाकुरामि ।

नयणाकः ॥ भट्टिकत्वादेव गणयति ॥

शास्त्रिः ॥ सखि अम्बागननिकु कलशास्त्रमालापं शृणो-
मि । तद्वधानेन तावदाकर्णयामः ।

करुणा ॥ सखि एवम् कंरम् ॥ **)

॥ अमे तत्ता इति ॥

नयणाकः ॥

पात्थि अले पात्थि थले पात्थि गिलिवले पात्थि पैदले ।

विषडुभत्तीए सखिदा वसद किदए मकाय्यायाणं ॥ २६ ॥ †)

*) मङ्गलार्थं विष्णवे मन्त्रयन्तु ।

**) धर्मस्य सुता अहं महाराजस्यावधारिकामिति ।

***) सखि एवं पुत्र्यः ॥

†) मन्त्रिण इमे नास्ति स्वल्पं नास्ति निरिक्तां गान्ति पलायं ।

विष्णुभक्त्या ललितं कर्तुं हृदये महात्मना ॥

करुणा । सान्निध्यं । सति सिद्धिं वा वदति विष्णुभक्तौ देवी
पातयेदतिवसिणीं सदेति । *)

शान्तिः । इति मंत्रवर्णः ।

मित्रः ॥ अथ धर्मस्य कामाद्वयक्रासस्य कुत्र वृत्तिः ।

दापयकः । पुनरापयिका पाति तले इति वृत्तिः ।

कामपासिका । कर्म । कर्मो मरुत् कष्टमापतितं मरुत्त-
स्य । तथा हि

मूलं देवीं सिद्धये विष्णुभक्तिसु

सं । अथ यद्वानुक्रमतः सत्यकन्या ।

कामान्मुक्तस्तत्र धर्मोऽवभूषेत

सिद्धं मन्ये तद्विवेकस्य कृत्यं ॥ २४ ॥

तथापि तावदमुष्येनापि स्वामिनः प्रबोद्धमनुष्ठेयं । तन्म-
रुमेव विष्णोर्धर्मश्रद्धयोऽक्षरुणाय प्रस्थापयामः ।

इति विष्णुभक्तः ।

शान्तिः ॥ सति साध्यामपि एवं कृताश्रानां व्यवसायं देखी
विष्णुभक्त्यै निवेद्यात्रः ।

इति विष्णुभक्तः ।

इति ।

इति ।

*) सति सिद्धिं वा वदति विष्णुभक्तौ देवीं पातयेदतिवसिणीं सदेति ।

॥ ॐ ॥

॥ चतुर्थोऽङ्कः ॥

॥ ततः प्रविशति मेरी ॥

मेरी ॥ सुदं मए मुदिताए सायसाही सथा मरुभैलवीगंस-
णसंभमादो भयवदीए विगडभसीए परितोद पिअसही सहे-
त्ति । ता उकुण्ठिदएण दिअएण पिअसही कहिं पेकिअस्सं)

॥ परिश्रमति ॥

॥ ततः प्रविशति मेरी ॥

अद्वा ॥ तत्त्वोक्तं कैरि ॥

धीरां नारकपालकुण्डलवतीं विमुक्तां दृष्टिभिः
मुञ्चतीं विक्रान्तमूर्तिममलङ्घितापिशङ्गः कविः ।
दंष्ट्राबन्धकलाङ्कुरान्तरलज्जिह्वां मरुभैरवीं
यशस्या इव मे मनः कदलिकेव प्रप्राण्यहो वीर्यते ॥ १ ॥

*) सुतं मया मुदितायाः सकाशम् यथा मरुभैरवीयंसमसंभमादयाः विष्णुमूर्त्या पशु-
शक्तं विक्रान्तो दृष्टीति तदुक्तपिठांगं हृदयं विक्रान्तो यदा प्रेक्षितो ।

मैत्री ॥ अये एसा मे प्रियसखी सदा भवतमुक्तसखिजन
कदलिआकम्पतरलेकिं अङ्गेकिं किं वि मलयन्दी संमुक्तमदं
वि मं ए पिकखदि । ता आलविस्सं दण्ड • पण्ड • प्रियसखि
सदं किं ति तुषं उताविदुक्खिआ मं वि वा विलोएसि । ”
अदा • विलोएयु जोएल • अये मे प्रियसखी मैत्री ।

कालरात्रिकरालास्यदन्तान्तर्गतया मया ।

दृष्टासि सखि तेव त्वं पुनरत्रैव व्रन्मनि ॥ २ ॥

तदेहि परिघस्रस्व ।

मैत्री • तया कथा • सखि तथा विण्डुभक्तिणिन्नचिदप्यहोवाह
मरुभेलवीह कहुं दे यज्ज वि वेवसि अङ्गाइ । ”

अदा • भोरसिणादि कति •

मैत्री • तया • अहो कदासा बीलदेसणा । अथ ताए आअ-
दाए किं किदं । ”

अदा ॥ श्वेनावपातमवपत्य पदद्वये मयं

आदाय धर्मनपरेण करेण धोरा ।

*) अये एसा मे प्रियसखी अदा भवतमुक्तसखिजन कदलोक्तसखिजन विमपि मन्-
दनी संमुक्तमदमपि मं मु प्रियसखी • तदालपिज्यामि नायान् । विमपि अये
किमिति लघुभाषितद्वया गमपि म विलोकयति ।

**) सखि तथा विण्डुभक्तिनिन्नचिदप्यहोवाह मरुभेलवीह कहुं दे यज्ज वि वेवसि अङ्गाइ ।

***) अहो एसासा भोरसिणा किं कति •

मन्त्रेण तत्र गमयामुत्थलिता मकाय

कोटिस्फुरत्पिञ्जितपिण्डपुण्येव गृही ॥ ५ ॥

मेत्री ॥ रुद्री रुद्री । *)

अथा ॥ सखि समाशसिहि सम्पद्यसिहि ।

मेत्री • समाशस • तदो तदो । **)

अथा ॥ ततः परमस्मदीयार्तनादोपज्ञातदयार्द्रया देव्या

भूभङ्गभीमधरिपाटलदृष्टिपातं

उद्गाढकोपकुटिलं च तथा व्यलोकि ।

सा वक्षपातकृतशैलशिलेश्व भूमौ

व्याभग्नर्जरशिरोऽस्थि यथा क्षपात ॥ ४ ॥

मेत्री ॥ दिदिच्छा मर्ष विद्य सद्वह्ममुखादो विभ्रदा खेमेण

संज्ञीविदा पित्रसक्तो । तदो तदो । ***)

अथा ॥ ततो देव्या समुपज्ञाताभिनिवेशमुक्तमेवं यदस्य उरा-

त्मनो मरुमोहकृतकस्य मामप्यवज्ञाय वर्तमानस्य समूलमु-

न्मूलनं करिष्यामीति । आदिष्टा चारुं देव्या यथा गह्वरे

*) वाचिह् रुद्री ।

**) समाशसः ।

***) दिदिच्छा मरुमोहकृतकस्य मामप्यवज्ञाय वर्तमानस्य समूलमुन्मूलनं करिष्यामीति । आदिष्टा चारुं देव्या यथा गह्वरे

ब्रूहि विवेकं कामक्रोधादीनां निर्जययोगिनः प्रियतांशस्यै
 वैरोग्यं प्रादुर्भविष्यति अहं च यद्यसम्यक् प्रसाधानामनुव्र-
 णनेन पुष्पस्यैवमनुयच्छीवसमि रितम्भसद्वक्ष्ये इव्यः शक्य-
 दिकौशलेन उपनिषदेत्या संगतस्य भगवतः प्रबोधोदयमनु-
 विधास्यसि । तदहमिदानीं विवेकसंनिधिं प्रस्थिता । तं
 पुनः किमाचरसी दिवसान् अतिवारूपसि ।

मेत्री ॥ अम्हे वि विण्डुभतीए आणाए चतस्सो वरुणि-
 आधो विजिअसिदिकालेण मरुण्णाणं हियए वत्ताम । ”

• तत्कृपाधिर • ते हि

ध्यायन्ति मां सुखिनि दुःखिनि चानुकम्पां

पुण्यक्रियेषु मुदितां कुमतीं धुपतीं ।

एवं प्रसादमुपयाति हि रागलोभ-

द्वेषादिदोषकलुषेऽप्ययमन्तरात्मा ॥ ५ ॥

तदेवं चतस्रोऽपि भविष्यो ज्ञं तदभ्युदयव्यापारेणैव वास-
 रान् नयामः । कुत्रेदानीं प्रियसखी मरुणजमालोकयति ।

मदा ॥ देव्येतदेवमुक्तं । अस्ति रात्राभिधानो जनपदः । तत्र
 भागीरथीपरिमरालंकारभूते चक्रतीर्थे भीमांसानुगतया मय्ये

*) अथपि विष्णुभक्तस्य वासो भविष्यो विवेकसिद्धिकारणं मरुणजं हृदये
 वर्तमानम् ।

कवचिद्वर्त्मनाप्राप्तो व्याकुलेनासीत्तन्मा विवेक उपमि-
षदेत्याः संममार्थं तपसापस्यतीति ।

मेघी ॥ ततः गच्छुः पिबसहो ग्रहं वि सकं शिघ्रोद्यं यणु-
विकृतमि । १

ग्रहा ॥ एवं भवतु ।

॥ इति विज्ञाने ॥

॥ विष्णुभक्ताः ॥

॥ ततः शिवो राजा प्रसिद्धो ॥

राजा ॥ याः पाप मरुमोक्षकृतक सर्वथा कृतस्त्रयायं मरु-
न्नः । तथा हि

भास्तेऽनन्तमहिम्नि निर्मलविदानन्दे तरङ्गावली-

निर्मुक्तेऽमृतसागराभसि मनाद् मयोऽपि नाशमिति ।

निःसारे मृगतृक्षिकार्णवजले भास्तो विमुहः स्मिद्यत्

धावामत्यवगाहतेऽभिरमने मज्जात्मानिन्मज्जति ॥ ६ ॥

अथ वा संसारचक्रवारुकस्य मरुमोक्षस्वाधोऽधो मूलं तस्य
तन्नावबोधोऽयं विवृतिः । १

अमुय संसारतरोर्बोध-

मूलस्य मोन्मुन्निनाशनाय ।

१) तत्रागु विज्ञानो उद्यमो भक्तं शिरोमस्तुतिशायि ।

विशेषं धाराधनं वीजं ज्ञातिं

तत्रावबोधोदात्तपरो ऽभ्युपगच्छ ॥ ७ ॥

प्रत्यश्च सुकृतिनां व्यवसिते ऽर्धे देवा यासि सहायता इति
तत्रविदो व्याहरन्ति । तर्था च देव्या विष्णुमत्तवां संक्षिप्तं
उद्योगः कामादिविज्ञेयं क्रियतामिति अहमपि भवदर्शे गच्छ-
तपन्नेति । तत्र कामस्तावत् प्रथमो वीर्यो वस्तुविचारोऽपि
जीयते । तद्वत् तमेव तावन्निर्गयार्थमादिशामि । वेदवति
आरूप्यतां वस्तुविचारः ।

प्रतीक्षारी ॥ ३ देवो ग्राणवेदि । १)

१ इति निष्कस्य वस्तुविचारोऽपि तत् प्रविशति ।

वस्तुविचारः ॥ अहो निर्विचारसीमाभिमानवर्धिषुता
कामकृतकेन हि निकृते अग्रत् । अथ वा इरात्मना मरु-
तेनैव । तथा हि

कासेर्लुप्युत्पललोचनेति विपुलयोगिभिरित्युभयमन्-

पीनोत्तुङ्गयोर्धरति समुद्राभोजिति सुभूरिति ।

दृष्ट्वा माद्यति मोदते ऽमिर्मते प्रसीति विद्वान् अपि

प्रत्यक्षाशुचिपुत्रिका स्तिपमहो मोक्षस्य दुष्टेष्टितं ॥ ८ ॥

अपि च यथावत् विचार्यताममन्दमतीनामपि पिशितशृङ्गा-

१) अदेव वास्तव्यति ।

यन्मन्त्रविषयदर्शनी स्वकास्वदुर्मन्त्रिभिर्मन्त्रिभिराभिरिति न
स्ति विरतिः । तदत्र विन्यष्ट एवेतरगुणाध्यासः । तत्र हि
मुक्ताकारतला स्रजस्तथापि हेमास्तुलसकंदर्यो

स्रजः कुङ्कुमसंभवः सुभयः शीष्या विचित्राः स्रजः ।

वासश्चित्रदुक्लमल्पमतिभिर्नार्थानरुहो कल्पितं

स्रजस्तः परिपश्यतां तु निरयो मारीति नम्रा कृतं ॥ १॥

• मन्त्रः • याः पाप काम स्रजस्तल किमनात्स्वन्नमेवावि-
र्भवता व्याकुलीक्रियते जनः । तथा स्वमेवाभिमन्यते

खान्ता मामियमिहतीन्दुवदना सानन्दमुदीक्षते

नीलेन्दीवरलोचना पृथुचोत्प्रीडं परीरिष्यते ।

मन्त्रः

को त्वामिहति को च पश्यति पश्यी मासास्त्रिभिर्मिर्मिता

मारी वेद न किचिदत्र स पुनः पश्यत्यमृतः पुनः ॥ १० ॥

प्रतीक्षारी ॥ इति एव मन्त्राभिर्यो

• मन्त्रः •

प्रतीक्षारी ॥ एसो मन्त्राभिर्यो उच्यते चिदादि । ता उच-
सप्यद भवं । ॥

*) इति एव मन्त्राभिर्यो

**) इति एव मन्त्राभिर्यो उच्यते चिदादि । ता उच-

वस्तुविचारः ॥ अहंकारं ज्ञानं देवतां ॥ एव वस्तुविचारः
प्रजामति ।

राजा ॥ इहोपनिषत्सु ॥

वस्तुविचारः ॥ देव एष ते किंकरः संप्राप्तं ब्राह्मण-
कुलस्यता ।

राजा ॥ महामोहेन सदास्माकं संप्रवृत्तः संग्रामः । तद्वत्
कामस्तस्य प्रथमो वीरः तस्य च प्रतिवीर्यतयास्माभिर्मवान्
निवृत्तः ।

वस्तुविचारः ॥ धन्योऽस्मि येन स्वामिनाहमेवं संभावितः ।

राजा ॥ अथ कया शस्त्रविशेषे भवान् कामं ज्ञेयति ।

वस्तुविचारः ॥ आः परशुरः सुमुमधन्या कामं ज्ञेयं
इत्यत्रापि शस्त्रग्रहप्रापिना । परशुः

दृष्टस्त्रिपिपाय दारकात् कामं विल

स्मरणविपश्चित्ते दर्शने धोषितां च ।

परिणतिविशेषं देहबन्धिततां च

प्रतिमुद्धरन्नुचित्वात्सल्यविशेषं कामं ॥ ११ ॥

राजा ॥ साधु साधु ।

वस्तुविचारः ॥ अथ च

विपुलपुलिङ्गः कच्छेलिङ्गो निजसिन्धुजङ्गरी-

मसृणितशिलाः शिलाः समन्तदुना वमराज्यः ।

● यदि शनगिरो वियसिक्चो बुधेश सम्राजः

॥ विजितस्यसामथो क्षार्यस्तथा का व मन्मथः ॥ १२ ॥

नर्याति नाम प्रधानमस्त्रं कामस्त्रं । तेन तस्यां जितायां तत्स-

॥ सर्व एव विफलार्था भङ्गमासादयिष्यति । तथा हि

चन्द्रश्चन्द्रनमिन्दुधामधवल्ल गुञ्जहिरेफावली-

कंकारोन्मुसरा विलासविपिनोपास्ता वसन्तोदयाः ।

चन्द्रश्चानधनोदयाश्च दिवसा मन्दाः कदम्बानिलाः

शङ्करप्रमुखाश्च कामसुकुदो नार्या जितायां जिताः ॥ १३ ॥

तुलमतिविलम्बेन । आदिशतु स्वामी ।

सोऽहं प्रकीर्णः परितो विधरिः

शरिखोन्मथ वलं वीर्यं ।

सिन्धुं कुञ्जकुनिव सिन्धुराजं

मन्मथोवधन्वेव निरुन्मि कामं ॥ १४ ॥

राजा । तत् सज्जीभवतु भवामि शत्रुविजयाय ।

वस्तुविचारः ॥ यदादिशति देवः ।

॥ इति प्रथमः सर्गः ॥

राजा ॥ वेदवति क्रोधस्य विजयाय तमेकमन्त्रवताः ।

प्रतीक्षारी ॥ तं देवो विदुषि ॥

तमा ॥

क्रोधान्धकारविकटभ्रुकुटीतरङ्ग-
भीमस्य सान्ध्यकिरणारुणदीप्तिद्वयेः ।
निःकम्पनिर्मलपद्माधिगर्भार्वरा-
धीराः परस्य परिव्रादगिरः सकृत् ॥ १५ ॥

॥ कृष्णायाम्बुजं निर्वर्ष ॥

क्षमो न वाचा शिरसो न शूलं
न धिततापो न तनोर्विमर्दः ।
न चापि किंसादिनर्भयोगः
क्षाय्य परं क्रोधाक्षयेऽहमेका ॥ १६ ॥

॥ ओ परिश्रमः ॥

प्रतीक्षारी ॥ एतो देवो । ता अयत्तयन्तु पिशसही ।

तमा ॥ अयत्त ॥ अयत्तु अयत्तु देवः । एतादेवस्य कस्य क्षमा
साक्षाद्भाते प्रणमसि ।

राजा ॥ क्षमेऽत्रोपविशस्य ।

तमा ॥ अयत्त ॥ साक्षापयन्तु देवः किमर्थमाहृतो दसिजनः ।

(*) तद्विषयं वक्तव्यम् ।

(**) एव देवः । सुप्रसिद्धो विदुषी ।

सप्तमः ॥ कस्मिन् संजो इरात्मनः शीतलया जेतव्यः ।

तमा ॥ देवस्यानुग्रहोऽस्मत्कामोऽस्मदि जेतुं पुण्यामास्मि किं

कुमः क्रोधं तनुचरमत्रं । तदस्मच्चिरदेव

तं पापकारिणमकारणावाधितारं

स्वाध्यायदेवपितृयज्ञतपःक्रियाणां ।

स्फुलिङ्गमिव दृष्टिभिरुद्धमत्तं

कात्यायनीयं महिषं विविद्यात्तयामि ॥ १७ ॥

राजा ॥ तमे गणुमस्तावत् क्रोधविज्ञयोपायं ।

तमा ॥ देव विज्ञापयामि ।

क्रुद्धे स्मेरमुखाग्रधारकन्याविष्टे प्रसादक्रमो

प्राक्रोशे कुशलोक्तिरात्मंडरितहेतोस्तत्रस्ताडने ।

धिग् जसोरजितात्मनोऽस्य मरुती देवाडुपेता विपद्

डुर्वारेति द्यारसार्द्रमनसां क्रोधस्य कुत्रोदयः ॥ १८ ॥

सप्तमः ॥ सप्तु सप्तु ।

तमा ॥ देव क्रोधस्य विज्ञयादेव किंसांपारुष्यमानमात्सर्या-

दयोऽपि विजिता एव भविष्यति ।

सप्तमः ॥ तत् प्रतिष्ठतां भवती विज्ञयाय ।

तमा ॥ अदाहप्रयति देवः ।

रक्षाः प्रतीहारी भवति । प्रेक्ष्यन्ति चारुयुक्ताः स्त्रीभ्यः जेता संतोषः
प्रतीहारी ॥ अं हेयो वाप्यवेदि ॥

संतोषः । विचित्रं समुक्तं ।

फलं स्वेहालभ्यं प्रतिबन्धसखेदं क्षितिरुक्ता
पयः स्वामि स्थाने शिशिरमधुरं पुण्यसरितां ।
मृदुस्पर्शा शय्या सुललितलतापल्लवमयी
सकृत् संतापं तदपि धनिनां द्वारि कृपणाः ॥ १९ ॥

। वाप्यवेदि । घोरं मूर्खानुब्धं दुरुच्छेदः खल्वपि भवतो व्यामोहः ।

तथा हि

समारम्भा भग्नाः कति कति न धारास्तव पशो
पिपासोस्तुङ्गे ऽस्मिन् द्रविणमृगतृणार्णवजले ।
तथापि प्रत्याशा विरमति न ते मूढ शतधा
त्रिदीर्घा यच्चेतो नित्यमशनीयावधितं ॥ २० ॥

इदं ते लोभान्धस्य चेष्टितं चेत्तसि समत्कारमात्मनोति । यतो

लभ्यं लब्धमिदं च लभ्यमधिकं तन्मूललभ्यं ततो
लब्धं चापरमित्यनारतमहो मुग्धो धनं ध्यायति ।
नैतद्वेत्ति पुनर्भवन्तमधिराशपिशाची घलात्
सर्वयासमिषं यसिष्यति मरुत्तलोभान्धकारावृतं ॥ २१ ॥

१) यद्वदेव वाप्यवेदि ।

कविः ।

धनं तावद्व्ययं कथमपि लब्धायस्य निवृत्तं
विनाशो नाशो वा तस्य सति विपरीतोऽस्त्युभया ।
अनुत्पादः श्रेयान् किमु कथय पथोऽथ विलयो
विनाशो लब्धस्य व्ययवर्तितरां न अनुदयः ॥ २२ ॥

विनिः ।

मृत्युर्माद्यति मूर्ध्नि शस्यदुस्मी धोरा जराश्रयिणी
त्वामेषा ग्रसते परिग्रहमयेर्ध्वर्तगदस्यते ।
धूया बोधजलेरबोधवहुलं तल्लोभजन्यं रजः
संतोषामृतसागराम्भसि मनाइ मत्तः सुखं जीवति ॥ २३ ॥
प्रतीहारी ॥ एसो सामी । ता डवसप्यडु मरुभाधो ।
संतोषः • तत्ता कृष्ण • त्रयतु त्रयतु स्वासी । एष संतोषः
प्रणमति ।

रक्षा ॥ इक्षोमविश्यतां ।

• इति ज्ञेयमिधायुक्तं कथयति •

संतोषः • विनिःसुपविश • एष प्रेयजन आज्ञायतां देवेन ।
रक्षा ॥ विदितप्रभाव एव भवान् तदलमत्र विलम्बेन लोभं
जेतुं वारंवासी प्रति प्रतिठतां ।

*) एष सामी • तनुर्धनं मरुभाधः ।

संज्ञोषः ॥ यदाज्ञापयति देवः । सोऽहम् ।

मानामुखं विज्ञप्तिं समतां प्रवाचां

देवद्विर्जातिमवधन्मलम्बवृद्धिं ।

रज्जोऽधिनाथमिव दाशरथिः प्रसक्ता

निर्गन्तव्य लोभमवधं तरसा पिनष्मि ॥ २४ ॥

॥ इति निष्कासः ॥

प्रतिष्ठा विनोदः पुरुषः ॥ देव संभूतानि विज्ञापयमाणमङ्गलानि

प्रत्यासन्नस्य मीरुर्तिकावेदितः प्रस्थानसमयः ।

राज्ञा ॥ यद्येवं सेनाप्रस्थानायादिश्यतां सेनापतयः

पुरुषः ॥ यदाज्ञापयति देवः ।

॥ इति निष्कासः ॥

॥ मेवमेव ॥

सज्जतां कुम्भभित्तिष्णुतमदमदिरामतभृङ्गाः करीन्द्रा

पुञ्जतां स्यन्दनेषु प्रसभजितमरुक्षण्डवेगास्तुरङ्गाः ।

कुत्सेनीलोन्मलानां वनमिव ककुभाभसराले सृजतः

पादाताः संवरन्तु प्रसभमसिलसत्याणयोऽथाश्ववाराः ॥ २५ ॥

राज्ञा ॥ भवन्तु कृतमङ्गलाः प्रतिश्रामके ॥ पारिषादिके प्रति ॥ सा-

रथिरादिश्यतां संपादिकं इयं सज्जीकृत्योनयन्तु ।

पारिषादिकः ॥ यदाज्ञापयति देवः ।

॥ इति निष्कासः ॥

सारथिः ॥ देव एष संस्त्रिकृतो रथः । तदासेकत्रायुज्याम् ।

राज्ञा । कृपयन्नुपदिशेत् । नारदो ह्यर्षे नारदवर्णि ।

सारथिः । एषमेवं मिद्वयितः । आयुज्यान् पश्य पश्य

उदत्तपाशुपटलानुमितप्रबन्ध-

धावत्खुरापचयचुम्बितभूमिभगाः ।

निर्मथ्यमानमसधिधनिबोरधोः

इत्थे रथं गगणसीमि वरुन्ति धावतः ॥ २५ ॥

इयं च नातिदूरे दक्षिणामक्षीर्णा क्षिप्रवर्षावना वारा-
णसी नाम नगरी ।

अग्नी धारायसस्त्रलितसङ्कटकारमुपस-

विभाव्यन्ते भूयः क्षणिकरमुषः सौधशिखराः ।

विचित्रा वज्रोष्ठैः शरदमलमेघान्तविलसन्-

तडिल्लोकात्तन्मी वितरति पताकात्रलिरियं ॥ २७ ॥

एताश्च प्रतिमुकुलनगमकुयावलीरणितामुपरा शृम्भारुम्भभर-
विगलन्मकरन्ददुर्हिमाः कुसुमसुरभ्यो नातिदूरे श्यामायमा-
नवनकरुन्तिस्तद्वो नगरपर्यन्तोद्यामभूमयः । धत्रिते महतोऽ-
पि गृहीतयाशुपटलानुमितप्रबन्ध इव तन्वन्ते । तथा हि -

लोपाद्राः सुरसरिताम्रसिताः परगिरः
 अर्धतश्च्युतकुसुमेरिवेन्दुमौलिं ।
 प्रोद्रीता मधुपर्कतः स्तुतिः पठसो
 नृत्यन्ति प्रचलस्तताभुजैः समीराः ॥ २८ ॥

राजा . सामन्तं विनीतम् .

सिषाचक्षुषी तमोविषयनासम्बन्धमात्मप्रथं
 चेतः कर्षति बन्धूवसतिर्विशेष मुक्तेः ।
 भूमेः काष्ठविलम्बिनी कुठिला मुक्तमवली
 यत्रेयं कसतीति पदपदलेख्यं कसुमेन्दुवती ॥ २९ ॥

सारथिः . ॥ ॥ ॥ ॥ आयुष्मन् पश्य पश्य इदं तन् सुरसरि
 त्परिसरालंकारभूतं नगपङ्क्तः पञ्चमनमिदं दिशदिशवस्य वि
 क्षोरायतनं ।

राजा . ॥ ॥ ॥ ॥ पश्ये

एष देवः पुराविद्भिः क्षेत्रस्वात्मेति गीयते ।
 अत्र देहं समुत्सृज्य पुण्यभ्राजो विशन्ति ॥ ३० ॥

सारथिः ॥ ॥ आयुष्मन् पश्य पश्य एते सात्त्वन् विनाशोभतः
 भादयोऽस्मर्शनमात्रादितो देशादूर्ध्वमन्ति ॥

देशः । तदत्रैव स्कन्धावारं निवेशयामः ।

• इति निष्कर्षः •

॥ कृष्ण ॥
॥ कृष्ण ॥

॥ अथ ॥

५ पञ्चमोऽङ्कः ॥

॥ ललः पवित्रलि मरुडा ॥

प्रदा • विधित • सत्त्वयं सिद्धं पन्थाः । पतः

निर्देहति कुलमशीषं कस्तानां चैरसंभवः ॥३॥

वनमिव धन्यस्तत्तादृततरुवोरसंघःसंभवो दुर्लभः ॥ १ ॥

• पाठ्य • धर्मो दुर्वारो दारुणः सोदरव्यसनज्ञन्या शोकान्तरी

यो विवेकज्ञानधरश्चैव न मन्दोऽप्यसौ । तदा हि

ध्रुवं प्रंसो भाषी जलनिधिमहोच्चैःसरिता

अतो मृत्योः शरित्तृणालक्षुषु का तन्तुषुल्लया ।

तथापुंस्त्रिन्धुव्यसनजनितः कोऽपि विषमो

विश्वकर्मोन्मार्थी दक्षति कदपं शोकदस्त्रम् ॥ २ ॥

तेन तया कुरप्रभुनिवेद्यपि भानुषु शोककोपादिषु कथाय-
शेषतां गतेषु ।

मिकसतस्य नर्मसि हेतुं शोषयतीति मे ।

दुर्लभतस्तदात्मानं कूरः शोकाग्निरुच्छिखः ॥ ३ ॥

॥ अदिष्टास्मि देव्या विष्णुभक्त्या । वत्से यदि सकृन्मत्र
क्षिप्तप्राणसमदर्शनपराधुली तेन वाराणसीमुत्सृज्य शाल-
ग्रामनिवासे भगवतः क्षेत्रे कंचित् कालमतिपासयामि तं
तु यथावत्समागत्य मे निवेदयिष्येति । तदहं देव्याः
सर्वेशं देव्या सर्वमेतत्समस्तवृत्तासमावेदयामि ॥ परिक्लवाद्यजोवय य ॥
एतच्चकर्तार्यं यत्रापि संस्तवसागरोत्तारतरुणिकर्षाधारो भग-
वन्महर्षिः स्वयं प्रतिवसति ॥ ॥ इयं च महामुनिमि-
रुपास्यमाना भगवती विष्णुभक्तिः शक्त्या सह किमपि भक्त-
यते । यावदुपसर्पामि ।

इति परिक्लवाद्यजोवय ॥

॥ तदा भगवति विष्णुभक्तिः ॥

शक्तिः ॥ देवि त्विदं चित्तमुत्तमकृदयामि च भगवतीमवलोक-
यामि ।

विष्णुभक्तिः ॥ वत्से हन्तस्मिन्मस्मिन्कृति साधारणे न ज्ञाने

वत्सवत्त मोहेनाभिमुख्यं वत्सविवेकान् कोदृशो वत्सवः
इति दुःस्वितं प्रिय मे कथं ।

शास्तिः ॥ किमत्र विचिन्त्यं ॥ ननु भवत्येव वत्स कृतार्थः
यदा तस्मिन्मयेव सखो विवेकस्तु विग्रह इति ज्ञायमानि ।
विजुभक्तिः ॥ वत्से

यद्यप्ययुदयः प्रसन्नः प्रसाज्जद्वयार्थे ।

कामं तवमपि सुखदायनिष्ठाशब्दि मानसं ॥ ४१ ॥

विजुभक्तिः ॥ यदायमविहङ्गमागमनं मनसि संदेहमारोपयति ॥
यदा । उक्तम् । भवत्येव प्रणमामि ।

विजुभक्तिः ॥ यदे स्वगतं ।

यदा ॥ देव्याः प्रसादेन ।

शास्तिः ॥ अन्य प्रणमामि ॥

यदा ॥ पुत्रि-क-परिष्वसत्वं ।

शास्तिः ॥ तत्ता करोति ।

यदा ॥ वत्से देव्या विजुभक्तिः प्रसादान्मुनिज्ञमवेतः फलं प्रा-
प्तुम् ।

विजुभक्तिः ॥ यद्य तत्र किं कृतं ।

यदा ॥ परेव्याः प्रतिकूलमाचरतानुचितं ॥

विजुभक्तिः ॥ तद् विस्तरेणावेदम् ॥

महा त प्रकटीकृतं भवती । देवमिदं केन वाच्यमाह-
 प्रासायानिव किंचिदुत्सृष्टपादमिति भगवति भास्यति वि-
 जयविषेणाह्वयमानानि कवचपीरवकलसिंहनाईविरितदिगति
 सततरवतुल्यसुरसिद्धिदमृमवज्जलेकलसिद्धिर्गः पटलास-
 रितकिरणमालिनि प्रकलतरर्कणीतालास्पतालमोक्षमस्तन-
 रकरिकुम्भमिन्द्रसन्ध्ययनामदशदिशि प्रलयशालवरध्वजमभी-
 षणो तेकलस्माकं च क्षमहे तेन्यसागरे मकराजमकामोकृत्य
 मकरासेन निपायिकदर्शनं दीप्त्येन श्रीकृतं गद्या चोत्पत्ति
 मकामोक्षः

विजोत्पत्तनन्यपास्य सरितां कृतम्यरवस्वलीः
 पुण्याः पुण्यकसां ममांसि च भवान् मिरुन् व्रजन् सानुगः ।
 मो चेत् सन्तु कयाणादरितमवत्प्रवृत्तारो नर-
 रक्तस्फितविदोषीवत्प्रवृत्तारो नर-
 रक्तस्फितविदोषीवत्प्रवृत्तारो नर-
 विभुभक्तिः ॥ ततस्ततः ।

महा ॥ ततो देवि विकटललाटतः प्रोत्थितधुकुटिला
 कुहेन मकामोक्षेनाभिहितः । अनुभवस्य दुर्नयपरिप्राकृत्य
 विवेककृतकः फलमित्यभिहितः स्वयं पापवृत्तमनाः पाप-
 वृत्तकशास्त्रेः सत् सत्प्रायः प्रवृत्तः सन्तुकोजिताः । भुवास्तरे
 सत्प्रायः सत्प्रायः सत्प्रायः सत्प्रायः

वेदोक्तवेदाङ्गशान्तिः ।

शास्त्रेतिहासादिभिरुचिस्तप्रीः ।

तत्स्वती कर्मफलं तेषां ।

संकाशकाक्षिः सकृदाविस्तरति ॥ १५ ॥

विजुमतिः ॥ तत्स्वतः ।

यदा ॥ ततो देवि वेदवशीकृतो देव्यः संकाशमा-

मताः ।

विजुमतिः ॥ तत्स्वतः ।

यदा ॥ तदमरसंख्य-

सांख्यन्यायकण्ठभाषितमहमाद्यादिसत्त्विकता

स्फूर्ज्यायसकृत्वाङ्गुलिकरेरुद्वयोमवती दिशः ।

भीमांसा समरोत्सुकविभ्रमदुर्मन्दुकास्तपिना

वामदेव्याः पुरतस्त्रयीमिन्धना पात्यायनीवपता ॥ १६ ॥

शास्तिः ॥ अथ कथं पुनः स्वभावद्वन्द्वनामकानाम् ।

तत्त्वसमवायः संवत्सः ।

यदा ॥ पुत्रि

समानान्यवसातानां परस्परविरोधिनः

परे प्रत्यक्षिभूतानां प्रकृते संगतिः चिद्वत् ॥ १७ ॥

येन वेदप्रसूतानां तेषामसत्त्विरूपेण चिद्वत्त्वप्रसूतानां

सितकपलप्रसिद्धोऽयं कृष्णः सदाशिवः सदाशिवः । कामनायाः

तस्य विकारकामविरोध एव । तदा हि

उच्यतेः सासक्तस्य कपलस्य तत्तदुक्तोन्मीलनात्

सर्वस्य च्युत इत्युक्त्यापत्तिरिति प्रस्तुत्यतेऽनेकायाः ।

तेस्तरेव सदाशिवः शुनिमुखनीनापकप्रस्थितिः

अथोऽसौ अगदीश्वरोऽस्मिन्निर्विकारा प्रवाहिरिव ॥ १ ॥

विशुभतिः ॥ सतत्तत्तः ।

अथ ॥ सतो देवि परस्परं करितुरगारक्यदासीनाः करितुर

शरन्निष्कारासंयतोऽदर्शितुर्दिनानां तेषामन्नाकं च यो-

धानां तुमुलः संप्रहारः प्रावर्तत । तदा हि

अकृतकधिरतोवास्तत्र सप्तः कवस्थो

निविडपिप्पितकः कङ्करद्वायवीर्षीः ।

अदसितविश्वेर्षितुः प्रमत्तः शैल-

स्थलितस्य विकीर्णकृष्णकंसावतंसाः ॥ १० ॥

तस्मिन्प्रातिमकृति-दारुणे संप्रमि कषपरकविरोधितया पु-

खण्डाममेरेषे सरीकतं लीकायतं तत्तमन्योन्यसेनविमर्दने-

मिष्टं । अन्ततः पर्यवृत्तामन्निर्मुक्ततया सदाशिवोऽप्यप्रवा-

हः पर्यवृत्ताः ॥ सीमतास्तत्तत्तु सिन्धुगान्धारमगधान्धरुहाः

अकृतकधिरतोवास्तत्र सप्तः कवस्थो निविडपिप्पितकः कङ्करद्वायवीर्षीः ।

अदसितविश्वेर्षितुः प्रमत्तः शैल-स्थलितस्य विकीर्णकृष्णकंसावतंसाः ॥ १० ॥

दिग्भ्यश्चापलित्यादिसु-धानावदुत्तम-काव्यस्य मालविका-
रावर्तसम्भरणानुकूलेषु निगूढं संवरसि । भवाम्यनुगतवा-
मांसयावगीच्छप्रकारमर्तरीकृता-मास्तिपत्तर्कस्तन्वनिवसनी-
मामनुपदं प्रयत्नाः ।

विजुभक्तिः ॥ ततस्ततः ।

अथा ॥ ततो वास्तुविधौ च कीमो-
परुष्यद्विंशत्यो निपातिताः । संक्षेपेण लोभतु-
मत्तवादिभ्यस्तन्वनिवसनी निगूहीताः । अनसृज्या मास्त-
र्कितं । परोत्कर्षसंभावनका मदो निरुद्धिताः । परमुत्तम-
कवेन नाम। लपिद्धतः ।

विजुभक्तिः . . . साधु साधु संपन्नं । अथ महामोहस्य
को वृत्तास्तः ।

अथा ॥ देवि महामोहोऽपि योगीयसर्गः सह न ज्ञाते
ज्ञापि मिलीनस्तिष्ठतीति ।

विजुभक्तिः ॥ अस्ति तर्हि महान् धर्मधर्मः प्रकृत्य-
वासी । यतः

अत्यादर्यो विद्वान् ईदृशस्तत्त्वज्ञः ।

अथः शेषवृत्ताद्येव शत्रोः शेषं न शेषयेत् ॥ ११ ॥

अथ मनसः को वृत्तास्तः ।

अथा स देवि चेमाति पुत्रपौत्रादिभ्योऽन्वयमिति हो कथ्येतेन
जीवोत्सर्गाय व्यवसितं ।

विजुगतिः ॥ १ ॥ यद्येवं स्वात् सर्व एव यवं कृतकृत्या
भवामः पुरुषश्च परा भिवृत्तिमापद्यते । किंतु कुतस्तस्य
दुरात्मनो जीवत्यागः ।

वेदा ॥ एवं देव्या प्रवीधोदयाय गृह्णितसंसारमपि
शरीरेण सह नैव भविष्यति ।

विजुगतिः ॥ २ ॥ तद्वदतु । अस्त्येवैराग्येपत्ये
सहस्यार्थी प्रेषयामासः ।

इति निष्ठाप्रसाः ।

अथ श्रवणं

अमः ॥ १ ॥ का पुत्रकाः का भक्ताः सः । दत्त मे शिष्यदर्शनं ।

अथ भोः कुमारा रागद्वेषमदमाननात्सर्यादयः परिष्वज्यं मां ।

सीदन्ति मयाङ्गानि का कश्चिन्मा वृद्धमनायं संभावयति ।

अथ गता कस्ययादृशं कस्ययादृशं कस्ययादृशं कस्ययादृशं कस्ययादृशं ।

अथ का अपि कस्ययादृशं कस्ययादृशं कस्ययादृशं कस्ययादृशं कस्ययादृशं ।

अथ का अपि कस्ययादृशं कस्ययादृशं कस्ययादृशं कस्ययादृशं कस्ययादृशं ।

विसर्पति विषाग्रिवरुति शर्ममर्मसा मे
तनाति भृशवेदनाः कषति सर्वकायं मयुः ।
विलुम्पति विवकितां रुदि च मोरमुन्मूलयत्य
अहो प्रसति त्रीवितं प्रसभमेव शोकस्वरः ॥ १२ ॥

रुति मूकितः प्राणि

संकल्पः ॥ रात्रिं समाश्रमिहि समाश्रमिहि ।
मनः ॥ कथं देवी प्रवृत्तिरपि न मामेवमवस्थं समा-
श्रमयसि ।

संकल्पः ॥ देव कुतोऽद्यापि प्रवृत्तिः । घतः शुनकु-
दुम्बकथ्यसनसंज्ञानशोकानलदग्धरुदया रुदयस्फोटं विनष्टा ।
मनः ॥ हा प्रिय घासि देहि मे प्रियं प्रतिश्रवणं । ननु देवि
त्वमेऽपि देवि रमसे न मया विना तं
सुखे त्वया विरहितो मृतवद्वयामि ।
हरीकृतमि विधिदुर्ललितेस्तथापि
जीवत्यवेहि मन इत्यसौ दुरताः ॥ १३ ॥

रुति पुनर्मूकितः

संकल्पः ॥ इदम् समाश्रमिहि समाश्रमिहि ।
मनः ॥ कथं देवी प्रवृत्तिरपि न मामेवमवस्थं समा-
श्रमयसि मां श्रय यावद्वसप्रवेशेन शोकानलं निर्वपयसि

भयः ॥ देवि एवमेतत् ॥ शम्भो

नांमितांतां स्थितात्मा कश्चि संवत्सरा विर
 प्राणानामिव विहेदी मर्महेदादरुमुदः ॥ ११ ॥
 सरस्वती ॥ यस्त ममसावाप्तनयनान्नोऽयं व्यामोहः ।
 उक्तं च
 मार्जतरभक्षिणि दुःखं यादृशं गृहकुक्कुटे ॥ १२ ॥
 न तादृशं ममताश्रूये कलन्त्रिकेऽथ मूषके ॥ १३ ॥
 तत् सर्वानर्घवीजस्य ममत्वस्योच्छेदे यतः कर्तव्यः । पश्य
 प्रादुर्भवति वपुषः कति वा न कीटा
 यान् यमतः एव तनोरुपसारयति ।
 मोहः क एष जगतो यदपत्यसंज्ञा
 तेषां विश्राम्य परिशोषयति स्वदेहं ॥ १४ ॥
 मनः ॥ देवि भवत्वेवं तथापि दुरुच्येभ्यस्तु नमस्यन्निः ।
 त्वा हि तावदध्यायन् भवती
 निरन्तराभ्यासदर्शकृतस्य
 सन्नेरुसूत्रयथितस्य ज्ञप्तीः ॥ १५ ॥
 ज्ञानासे किंचिद्गम्यत्युपाय
 ममत्वपाशस्य यतो विमोक्तः ॥ १६ ॥
 सरस्वती ॥ यस्त भावानामनित्यमभावननिः । तावन्म
 सेच्छेदस्तं प्रथमोऽभ्युपायः । त्वा हि

अथ कति कितने दारः पुनः कितने कितने दारः
 महेति किमिह संसारेऽस्मिन् जन्तारस्य कोटयः ।
 तद्विह मुकुटा विभूतानां इत्यन्तम् जगत्संगमान
 तद्विह कुरुते भूयो भूयो निवेद्य मुनी भव ॥ २३ ॥
 ममः ॥ भगवन्नि तव प्रसाददयास्त एव आनीकः । किं तु
 तव मुकुटशशधरदीधितिमल्लिनेर्विमल्लोपदेश्यगुणैः ।
 किमस्मितमपि मे कुर्यात् मल्लिने शोकोर्मिभिः क्रियते ॥ २४ ॥
 तदस्यार्द्रस्व शोकप्रकारस्व भेषजमाप्ताययतु भगवती ।
 सरस्वती ॥ वत्स नूनमुपदिष्टमेवात्रमुमिभिः ।
 अक्षतण्डुपानज्ञातानामार्द्राणां मर्मभेदिना ।
 गाढमाकप्रकाराणामविज्ञेय महीवधिः ॥ २५ ॥
 ममः ॥ भगवन्नि रुच्यन्तत । दुर्धरं तु चेतः । यतः
 यथेनहारितं कितासंतानिभभृयते ।
 मुकुटमाकृतेर्विम्बमभ्रहेरेरिन्दव ॥ २६ ॥
 सरस्वती ॥ वत्स मृपता वेतसोऽथे विकारः । नतः वावि
 एहासे विषये चेतो भिवेशय ।
 ममः ॥ तत प्रसीदतु भवतो जीवतो जीवतो त्रिजगः ।
 सरस्वती ॥ वत्स मुकुटमेतत् ॥ नवाध्यात्मनामुपदेशी
 दोषः ।

मित्यं स्मरन् भूतदृष्टीन्पुनरावृत्तं

केयूरकुण्डलकिरीटवर्णं हरिं वा ।

प्रीतिं मुनीन्तन्निव वा हृदयसङ्गतो

ब्रह्म प्रविश्य भाग्यनिर्वृतिमात्ममीमांसा ॥ २० ॥

मनः । ततोऽपि केयूरं । तस्मिन् प्राप्नोति मन्त्रवत्या ।

मन्त्रवत्या । ततोऽपि केयूरं । तस्मिन् प्राप्नोति मन्त्रवत्या ।

मन्त्रवत्या । ततोऽपि केयूरं । तस्मिन् प्राप्नोति मन्त्रवत्या ।

मन्त्रवत्या । ततोऽपि केयूरं । तस्मिन् प्राप्नोति मन्त्रवत्या ।

मन्त्रवत्या । ततोऽपि केयूरं । तस्मिन् प्राप्नोति मन्त्रवत्या ।

मन्त्रवत्या । ततोऽपि केयूरं । तस्मिन् प्राप्नोति मन्त्रवत्या ।

मन्त्रवत्या । ततोऽपि केयूरं । तस्मिन् प्राप्नोति मन्त्रवत्या ।

मन्त्रवत्या । ततोऽपि केयूरं । तस्मिन् प्राप्नोति मन्त्रवत्या ।

मन्त्रवत्या । ततोऽपि केयूरं । तस्मिन् प्राप्नोति मन्त्रवत्या ।

मन्त्रवत्या । ततोऽपि केयूरं । तस्मिन् प्राप्नोति मन्त्रवत्या ।

मन्त्रवत्या । ततोऽपि केयूरं । तस्मिन् प्राप्नोति मन्त्रवत्या ।

मन्त्रवत्या । ततोऽपि केयूरं । तस्मिन् प्राप्नोति मन्त्रवत्या ।

मन्त्रवत्या । ततोऽपि केयूरं । तस्मिन् प्राप्नोति मन्त्रवत्या ।

मन्त्रवत्या । ततोऽपि केयूरं । तस्मिन् प्राप्नोति मन्त्रवत्या ।

मन्त्रवत्या । ततोऽपि केयूरं । तस्मिन् प्राप्नोति मन्त्रवत्या ।

श्रियो दोलालीला विषयकस्तु प्रस्तुतिस्तु
 विप्रेक्षं देहं मरुदयि धनं भूतिनिर्धनं
 कुरुकोको लीकः स्तनसबलानर्थबहुला
 तवायन्मिन् धोरे पवि कस्तुता नममि रताः ॥ ३० ॥
 सरस्वती ॥ कस्तेनैराग्यं वामुपस्थितं । तदेतत् संभाव्य
 मनः ॥ कासि पुत्रक ।
 कस्तेनैराग्यं ॥ कस्तेनैराग्यं भवे अभिवादी ।
 मनः ॥ कस्तेनैराग्यं तया त्यक्तोऽस्मि । परिश्रमस्त
 मा ।
 कस्तेनैराग्यं ॥ कस्तेनैराग्यं ।
 मनः ॥ कस्तेनैराग्यं प्रजासौ मे शोकावेशः ।
 कस्तेनैराग्यं ॥ तात कोऽत्र शोकावेशः । कस्तु
 पान्थानानिध कस्तेनैराग्यं नमामिध भश्यता
 मेधानानिध पुष्करे अलमिधै साधात्रिकाणानिध ।
 संयोगः पितृमातृबन्धुतनयभ्रातृप्रियाणां सदा
 सिद्धो हृदयिणी एव विदुषां शोकोदयः कस्तु ॥ ३१ ॥
 मनः ॥ कस्तेनैराग्यं देवि हृदयेतत् यदाह कस्तुः । सन्प्रति वि
 मार्यस्ता मन्त्रयन्ता मधुकर्याकारिणस्ते कुवाः
 प्रोन्मीलितमल्लिकास्तुरभयो मन्दस्त एवानिताः ।

प्रयोदशतन्त्रिकेष्टात्रितन्त्रः सारोऽस्य लौकिकं सुखम्

तान् एतान् मूर्तिप्रकारान् यथाऽप्राप्तम् मनःस्थयति ॥३२॥

सरस्वती ॥ कस्त एवमेवं तयापि गुरुणा मुहूर्तमयना-
ममधर्मिणा न भवितव्यं । तदप्यप्रभाति विद्यमानेव ते कथ-
नवादिणी

मनः ॥ यदादिशति देवी ।

सरस्वती ॥ अमदमसंतोषादयस्य पुत्रास्त्वामुपशरन्तु यमदि-
यादयश्चामात्याः । विवेकोऽपि तदनुग्रहादुपनिषरेत्या सकृ-
दौघराज्यमनुभवतु । एतास्य मेत्र्यादयश्चतस्रो भगिन्यो भगव-
त्या विधुनस्त्रया तस्य प्रसादनाय प्रकृतास्ताः सप्रसादमनु-
मानय ।

मनः ॥ यदादिशति देवीति मूर्ध्नि निवेशिताः सर्वा एवा-
स्ताः ।

इति चर्च पदयोः संकुलति ।

सरस्वती ॥ यमनिषमासनप्राणायामादयः सादरमायुष्मता
दृष्टव्याः । एतेरेव सकृद्युष्मान् साम्राज्यमधिपतिवत् । त्रयि
व स्वास्वामापन्ने क्षेत्रज्ञोऽपि स्वयं प्रकृतिमापत्स्यते । यतः

तत्सङ्गाच्छक्तोऽपि प्रभवत्यज्ञरोपपुतो बुद्धिवृत्तिष्व-
एको नानेव देवी रविरिव अलधर्वाविषु व्यस्तमूर्तिः ।

लूनीमान्मयसं केन कवमधि विमता, यत्किमंकृत्य वर्तते

भक्त्यादर्शे अस्मि रविमिव सफलाग्निर्हस्तान्द्रस्तशस्त्रा ॥

तद्वदन्तु शान्तीनाम्बुर्हृदनाय, मदमक्तसामः ।

सर्वे ॥ यत्किमंकृत्य देवी ॥

• यत्किमंकृत्य •

• इति •

• यत्किमंकृत्य •

॥ अथ ॥

॥ यत्किमंकृत्य ॥

• यत्किमंकृत्य शान्तिः •

शान्तिः ॥ अदिष्टास्मि मन्त्रसूत्रविवेकेन यथा । वत्सं वि
दितमेव भवत्या यथा किल

यस्तंगतेषु तन्मतेषु विस्मयनमोहे •

वेदाम्यभाजि मनसि प्रसूतं प्रपन्ने ।

लोकेषु यत्किमंकृत्य गतेषु समं समीक्षां

तस्यावबोधमभितः पुरुषस्तनोति ॥ १ ॥

नदधती त्रिमित् देवीमुपनिषदमनुनीय मत्सकाशमान्
विति • किलोक्तं • अथै एषाम्या मरुर्ष किमुपि मत्सयसीत
स्वागहति ।

• ततः पश्चिमतं यदा •

अथा ॥ अथै अथै मत्सु रातकुलमारोग्यमालोक्य चिरेण मे
यायुर्गणैव लांचने पूर्णै ।

अमनां नियन्त्रो यत्र सन्तः पूज्या यमाहवः ।

आराधने जगत्स्वामी वशिर्देवानुजीविभिः ॥ २ ॥

शान्तिः • उक्तं • अथै किं मत्सयसी प्रस्थिता ।

अथा • अथै अथै अथै अथै •

शान्तिः ॥ अथै मनसि कीदृशी स्वामिनः पुरुषस्य प्रवृत्तिः ।

अथा ॥ यादृशी वक्ष्यस्य यावत्स्य भवति ।

शान्तिः ॥ ततः किं स्वाम्येव साम्राज्यमलंकारिष्यति ।

अथा ॥ एवमेतत् । यथात्मनमनुमन्धत्तं एतो देव एव स्वा-
राट् सम्राट् च भवति ।

शान्तिः ॥ अथै देवस्य भाषायां कीदृशी अनुयकः ।

अथा ॥ ननु नियक इति वक्तव्यं कथमनुयकः शक्यति
वक्तुं । देवो ऽपि हि सर्वानर्थवीक्षमिषं भाषा सर्वथा निया-
मयति मृष्यते ।

शान्तिः ॥ यद्येवं का तंहीशनी रात्रकुलस्य स्थितिः ।

अदो ॥ शृणु

नित्यानित्यविचारणा प्रणयिनी वैराग्यमेकं मुहुत

सन्मित्राणि पमादयः शमदमप्रायाः सकृपा मताः ।

मित्रायाः परिचारिकाः संहचरी नित्यं मुमुक्षा वृत्ताद्

उच्छेद्या रिपवश्च मोक्षममतासंकल्पसद्भादयः ॥ ३ ॥

शान्तिः ॥ अथ धर्मस्य स्वामिनः कीदृशः प्रणयः ।

अदर ॥ पुत्रि वैराग्यसंनिकर्षात् प्रभृति नितात्तमिहामुत्रप
लभेगविरस एव स्वामी । तेन

स नरकादिव पापफलादयं

भजति पुण्यफलादपि नाशिनः ।

इति समुज्जितकामसमन्वयं

मुकृतकर्म कवचं न मन्यते ॥ ४ ॥

किं तसौ प्रत्यक्षप्रवणतां स्वामिनो विचिन्त्य कृतकृत्यमित्रा
त्मानं स मया स्वयमेव धर्मः शून्यव्यापारोऽभूत् ।

शान्तिः ॥ अथ तान् उपसर्गान् गृहीत्वा महामाहो नि
लीय स्थितस्तेषां को वृत्तान्तः ।

अदो ॥ पुत्रि तथा दुर्वस्थागतेनापि महामोहकृतकेन स्वा
मिनः प्ररोचनाय मधुमत्या विग्रया सहोपसर्गाः प्रेषिताः

अयं चाभिप्रायो धर्तुं व्यासक्तः स्वामी विवेक उपमिश्रि-
तामपि न करिष्यतीति ।

शान्तिः ॥ ततस्ततः ।

शब्दा ॥ ततस्तर्गवा कापि स्वामिन्केन्द्रास्ति-विमोय-
र्यता । तथा हि

शब्दान एव शृणोति पात्रनशतादाविर्मवस्यभुताम्
तास्ता वेदपुराणभारतकथास्तर्कादयां वासयाः ।

ग्रथानि स्वयमिहया शुचिपदैः शास्त्राणि काव्यानि वा
लोकान् भ्राम्यति पश्यति स्फुररुचो रमस्थलीर्मैरव्या ।

अधुमत्या च भूमिमायत्रः स्थानाभिमानिर्नाभिर्देवताभिरुपह-
र्यते । भो इहोपविश्यतां नात्र जन्म मृत्युरमुपाधिरमणीयो
दिश एवः । स्वामुपस्थितां विविधविलासलावण्यपुण्यमयो
मङ्गलार्थव्यययाणिः प्रणयपशलां विद्यामहर्त्तवः । तदेहि
शतो

उत्र कनकासिकलास्थलीः सधलीः

पृथुजघन्ताः कमलानना धमीतः ।

मरुतदलकामला वमानीरु

भज निरुपुण्ड्रजितांश्च सर्वभोगान् ॥ ६ ॥

शान्तिः ॥ ततस्ततः ।

अदा ॥ पुत्रि तदाकर्ण्य मन्त्रया साधुमेतद्विस्तृता । मनस
प्राप्नुमोदितं संकल्पेन प्राप्त्साकृतं स्वामी संमतिपथमि
वापन्नः ॥

शस्तिः ॥ पुनरपि तन्मय संसारधागुरामभियन्ति
स्वामी ।

अदा ॥ न खलु न खलु ।

शस्तिः ॥ ततस्ततः ।

अदा ॥ ततः परिपार्थवर्तिना तर्केण तान् सर्वान् क्रोधा
वेत्तनेकाशितमयनमात्माकाशभिहितः स्वामी । स्वामिन् वि
मेवमेभिर्विषयामिषयासगृध्रभिरास्थानाध्विर्तकः पुनरपि तेनैव
तथैव विषयविषयाङ्गरेषु निपात्यमानमात्मानं नात्रमुद्यमे
मनु भोः

भयसागरतारुण्यं वा

• न चिराद्वागतस्त्वयाधितः ।

अधुना परिमुच्य तां मदत्त

कथमङ्गारनदीं विगाहते ॥ ७ ॥

शस्तिः ॥ ततस्ततः ।

अदा ॥ ततस्तद्वचनमाकर्ण्य स्वस्ति विप्रैः इत्यवधार्य
धर्मीता गधुमती ।

समन्तिः ॥ सखि, साधु । अथ क्वं प्रस्थितास्ति भवन्ती ।
 अदा ॥ आदिष्टाकं स्वामिना यथा । विवेकं प्रदुमिहामि
 नत वरता भवन्ती । तदकं राजमनिधिं प्रेक्षिता ॥
 सान्तिः ॥ अहमपि महाराजोपनिषत्सुमादिष्टा । सखि
 धनु स्वामिनियोगं संप्रादयावः ॥

॥ इति प्रथमोऽध्यायः ॥

॥ अथ द्वितीयः ॥

॥ अथ तृतीयः ॥

पुरुषः ॥ अथ त्वं ॥ अहो माहात्म्यं देव्या विष्णुसौमित्र-
 सादान्मया

तीर्णाः क्षेममहोर्मयः परिकृता भिन्ना ममकथमात्र-

शान्ता मित्रकलत्रयन्धुमकरघातप्रकृत्यस्तयः ।

क्रांतीर्वाग्विपरीकृता विधत्तास्तप्राप्ततामन्वयः ।

पारे तीरमवातकृत्यमधुना संसारवारी निधेः ॥ ८ ॥

॥ अथ चतुर्थः ॥

उपनिषत् ॥ सखि क्वं तथानिरनुक्रोशस्य स्वामिनो मुख-
 मालोकयिष्यामि येनाहमितरज्ञमुपोषेव सुखिमेकास्मिन्नि-
 परित्यक्तः ।

सान्तिः ॥ देवि क्वं तथाविधविपत्यतितो देव उपालभते ॥

उपनिषत् ॥ सखि मं दृष्ट्वा वया मे तादृशी दशा येनेव
अवशिष्य । शृणु ।

वाहोभया दलितमणायः श्रेयस्यः कङ्कणानां
वृडारमयकृमिकृमिनिर्द्वितः केशपाशः ।
को केनाहं नृतविधिबलदीकृता दुर्विदग्धैरु-
दासीकर्तुं तद्यदि दुरितिर्हरसंस्थे विवेके ॥ १ ॥

शास्तिः ॥ सर्वमेतन्महामोक्षस्य दुर्विलसितं मात्र देवस्या-
परायः ॥ तेन हि ममः कामादिद्वारेण प्रबोधयता तत्तो हरी-
कृति विवेकः । एतदेव कुलस्त्रीणां नैसर्गिकं शीलं यद्विप-
न्मयस्य स्वामिनः समयप्रतीक्षणमिति । तदेतदिकु दर्शनप्रि-
यास्तप्येव संभावय हेवं । सम्प्रत्ययकृता विद्विपः संपूर्णास्ते
मनोरथाः ।

उपनिषत् ॥ सखि सम्प्रत्यागहन्ती धत्तया गीतयाहं रक्त-
भुक्ता वया ॥ भर्ता स्वामी च पुरुषस्त्वया वया प्रज्ञोत्तरेण
संभावयितव्यस्त्वया प्रबोधोत्पत्तिर्भविष्यतीति । तत क-
गुह्यामध्यक्षं धार्यं करिष्यामि ।

शास्तिः ॥ देवि अविचारणीयमेतद्वाक्यं भगवत्या गीतायाः
अयमेव स्वार्थो भगवत्या विलुभन्तस्व स्वामिभ्यो निरुक्तः ।
तदेहि संभावय दर्शनेन भर्तारमादिपुरुषं च ।

उपनिषत् ॥ अथा-वदन्ति प्रियतर्षा ।

इति अथिवापत्तिः ।

• ततः प्रविशति एका यदा च •

राजा ॥ वत्से अपि दत्तन्ति शान्तिः प्रियमुपनिषत् ।

अथा ॥ देव गृहीतांपदेशेव शान्तिर्गता कथं तु न दत्तन्ति ।

राजा ॥ कथमिव ।

अथा ॥ देव प्रागेव कथितमेतदेव्या विपुभक्त्यासीत्तदा चान्द्राभिधाने शैले विप्लोरासत्तमे देव्या गीताया तर्षविप्राभयादनुप्रविष्टति ।

राजा ॥ कथं पुनस्तर्षविप्राया भव ।

अथा ॥ देव तमर्थं सर्व प्रस्तोष्यति । तदागतु देवः । एव स्वामी तदागमनमिव ध्यायन् विविक्तो वर्तते ।

राजा • कथं • स्वामिन्नभिवादये ।

पुरुषः ॥ वत्स प्रक्रमविरुद्धोऽयं समुदाचारो वत्सो ज्ञानवृद्ध्या भवान् एवास्माकमुपदेशदत्तेन पितृभाक्मायन्नः । कुतः

पुरा हि धर्माध्वानि नष्टसंज्ञा

देवास्तमर्थं मनयान् अपहृन् ।

ज्ञानेन सम्यक् परिगृह्य चेतान्

देः पुरुषाः संग्रह्यतेत्युच्यते ॥ १०॥

तद्भवान् पितृवनास्मासु वर्तन्तामित्येष एव धर्मः ।

शर्पतिः ॥ एष देवि देवेन सह स्वर्गमा विवर्तते वर्तते
तदुपसर्पतु देवी ।

उपनिषत् ॥

शर्पतिः ॥ स्वामिनेषां पतिर्देवी पादवन्दनापागता ।

पुरुषः ॥ न खलु न खलु । मात्तियमस्माकं तत्त्वावलोकोदये
तदेवेवास्माकं नमस्ता । अथ वा

प्रमुखाविधी देव्या मातुष मरुदसरे ।

मात्तु गाढं निबध्नाति बन्धं देवी निकृत्तति ॥ ११ ॥

उपनिषत् ॥ विवेकानन्देन श्रीकृष्ण रो मुनिविरति ।

पुरुषः ॥ अन्ध कर्मणां कर्मवत्या मीता एते दिवसाः ।

उपनिषत् ॥ स्वामिन् नीतान्यमूनि मठवत्परशून्यदेवागारे
मूर्खमुखरैः सह वासराणि ।

पुरुषः ॥ अथ ते ज्ञानसि किमपि भवत्यास्तत्र ।

उपनिषत् ॥ न खलु । किं तु

ते स्वहया मम गिरां द्रविडाङ्गमोता-

आशामिश्रार्थमविधार्य विकल्पयन्ति ॥ १२ ॥

तेन केवलं तेषां प्रार्थयत्कृष्णप्रभोत्तममेव मद्विचारणं ।

पुरुषः ॥ तस्मात्ततः

उपनिषत् ॥ ततोऽपि कथयितुं

कृत्वा जितनामिषमिदं ज्ञं ब्रह्मसुखादि-

पात्रेस्तथेष्टि पशुसोममुखमख्यम् ।

दृष्ट्वा मया परिवृता किल कर्मकाण्ड-

ध्यादिदृष्टपदतिस्थाध्वनि यत्तद्विद्या ॥ १३ ॥

रूपः ॥ ततस्ततः ।

उपनिषत् ॥ ततो मया कित्तितमपि नामिषा पुस्तकभारवा-

हनी मे ज्ञास्यति तद्वमत एव तस्याः संनिधौ कानिचिद्वा-

चराणि नयामि ।

रूपः ॥ ततस्ततः ।

उपनिषत् ॥ ततस्तामरुमुपस्थिता तथा चारुमुक्तास्मि भद्रे

किं ते समीहितमिति । ततो मयोक्तं श्रुत्वा अनाथास्मि त्वयि

निवस्तुमिच्छामासीति ।

रूपः ॥ ततस्ततः ।

उपनिषत् ॥ ततस्सयोक्तं भद्रे किं ते कर्मेति ।

रूपः ॥ ततस्ततः ।

उपनिषत् ॥ ततो मयोक्तं

यस्मादिदं ब्रह्ममुदेति यत्र इमेते यस्मिन् पुनर्लप्यते

भासा यस्य जगदिभाति सकृज्ज्ञानन्दोज्ज्वलं कर्मरुः ।

ज्ञातं शाश्वतमक्रियं यमपुनर्भावाय कुतश्चरं

हेतुश्चात्तमप्यस्य याति कृतिनः प्रसीमि तं पूरुषं ॥ ५४ ॥

ततस्तयोर्मा

पुमान् अकरो कथमीश्वरा भवतु

क्रियाभवोच्छेदकरी न वस्तुधीः ।

कुर्वन् क्रिया एव नरो भवहिदः

ज्ञातं समाः शासनना जिज्ञोविषित ॥ ५५ ॥

तन्मैः नातिप्रयोजनं भवत्याः परिग्रहेण । तथापि यदि कर्ता

भोक्तारं पूरुषं स्तीषि कियत्कालमत्र वस्तुमिहसि को दोषः

राज्ञा • संयद्गते • अहो धूमान्धकारश्यामलितदृशो दुःप्रज्ञः

यज्ञविद्याया येनैवं कुतर्कोपहृता ।

अथः स्वभावादयत्नं बलाच्चलत्य

अचेतनं चुम्बकसंनिधाविव ।

तनोति विश्वं तनुरीक्षितेरिता

• जगत्सि मायेश्वरतेयमीशितुः • ॥ ५६ ॥

तस्मात् तमोऽन्धानमेवेष्टमीदृशी दृष्टिः । अत्र बाधप्रभवं

संसारं कर्मभिः शमयसी यज्ञविद्या नूनमन्धतमसमन्धकारि

प्रत्यनिनीयसि ।

स्वभावलीनास्ते तन्मीमांसानि
प्रकाशयेद्वो भूवर्मानि सप्त ।
तमेव विद्वान् अति मृत्युमेति
नान्योऽस्ति पन्था मयमुक्तिहेतुः ॥ १७ ॥

रूपः ॥ ततस्ततः ।

उपनिषत् ॥ ततो यज्ञविद्यया विमृश्योक्तं । संप्रति तत्संनि-
र्ग्यादुर्वामनोपरुतेरस्मदक्षेत्रासिभिः कर्मसु प्रयादरेर्भवितव्यं
तत् प्रसीदतु भवती स्वाभिलषितदशगमनाय ।

रूपः ॥ ततस्ततः ।

उपनिषत् ॥ ततोऽहं तामतिक्रम्य प्रस्थिता ।

रूपः ॥ ततस्ततः ।

उपनिषत् ॥ ततः कर्मकाण्डसंरुचरी मीमांसा मया दृष्टा
विभक्त्य कर्माण्यधिकारभागी

श्रुत्यादिभिश्चानुगता प्रमाणीः ।

अङ्गैर्विचित्रैरभिधोत्रयस्ती

प्राप्तोपदेशरतिदेशगेष्व ॥ १८ ॥

रूपः ॥ ततस्ततः ।

उपनिषत् ॥ ततोऽहं तामपि तत्त्वानुसन्धयित्वा

अथ तयाप्युक्तान्मि भदे किंकर्मासीति । तस्मै मया तदेवोक्तं

• यममहिष्मितादि पतति •

पुरुषः ॥ ५॥ ततस्तर्तः ।

उपनिषत् ॥ ततो मीमांसया पार्श्ववर्तिनां मुच्यमवलोक्य
मिहितं । अस्त्येवास्माकमस्या लोकान्तर्यलोपयोगयोग्य
पुरुषोपनयने नोपयोगः तद्विद्यमानेषा कर्मापयुता । त
तेषामलेवासिनां मध्ये केनाप्यस्तेवासिनेतदनुमोदितमेव
अपेक्षा तु प्रसिद्धप्रतिष्ठेन मीमांसाकृत्याधिविद्यतेन कुमारि
लस्वामिना प्रोक्तं देवि नेयं कर्मापयुक्तं पुरुषमुपनयति मि
त्वर्त्तारमभोक्तारमीश्वरं न चासावीश्वरः कर्मसुप्रयुज्यते
ततोऽपरेणोक्तं । अथ किं लौकिकात् पुरुषादन्य ईश्वरो ना
मास्ति । ततस्तेन विदुस्तु पुनरुक्तं । अस्ति । तथा हि

एकः पश्यति चेष्टितानि जगतामन्यस्तु मोहान्धधीरु

एकः कर्मफलानि ब्राह्मनि ददात्यन्यस्तु तान्यर्थिने ।

एकः कर्मसु शिष्येने तनुभृतां शास्त्रेय देवोऽपरो

निःसङ्गः पुरुषः क्रियासु स कथं कर्तेति संभाव्यते ॥ ११॥

राज्ञो • सर्व • सन्धु कुमारिलस्वामिन माधुप्रज्ञोऽस्वायुष्मन्

दो ती मुपणो सगुजो सुखायो

समानवृत्ते परिपक्वज्ञाने ।

इकस्तायाः विदुस्तस्मिन् पक्षे

अन्यस्त्वन्मन्त्राभिचारिकं शोति ॥ २० ॥

रूपः ॥ ततस्ततः ।

अपनिपत ॥ ततोऽहं मीमांसामभिमन्य प्रस्थिता ।

रूपः ॥ ततस्ततः ।

अपनिपत ॥ ततो मया बहुभिः शिष्यैरुपास्यमानास्तर्कवि-
द्या अवलोकिताः ।

काचिद्विद्यविशेषकल्पनया न्यायिः परा तन्वती

वाहं सहस्रजातिनिपदमप्येजल्यं धितपडामपि ।

अन्या तु प्रकृतेर्विभज्य पुरुषस्योदाहरन्ती भिदां

तन्त्रानां गणनाया मरुदहंकारादिसर्गक्रमेः ॥ २१ ॥

रूपः ॥ ततस्ततः ।

अपनिपत ॥ तथेवाहं ताः समुपस्थिता । ताभिर्ग्रानुगताया

मया तदेव कर्मक्षिप्तं • कर्मक्षिप्तं कर्म • ततस्ताभिः मप्रका-

शपदाममुक्तं । आ वीचालं परमाशुभं विद्यमुपगतं ।

अन्यया तु मक्रोधमुक्तं । आः पापं कथमीश्वरमेवं त्रिकारिणं

तया विनाशधर्मिणमुपपादयसि मनु रे प्रधानादिद्योत्यन्तिः ।

तथा ॥ अहं उर्मतपस्तर्कविद्याः । त्वदपि न जानामि सर्वं

प्रत्येयज्ञातं घटादिवत् कार्यमिति परमाणुप्रधानोपादानमप्यये
क्षणायमेवेति । तथा हि

अम्भःशतिकात्तारितनगरस्वप्नेन्द्रजालादिवत्

कार्यं नेयमसत्यमेतदुदयव्यंशोदयुक्तं जगत् ।

कुतो वृषामिव सृजति भुजगः स्वात्मावबोधे रुसव

प्रज्ञाति प्रभवत्यथास्तमेयते तत्तावज्जोधादयात् ॥ २२ ॥

विकारण्डा तु मुग्धबधूविकल्पविलसितमिव । तथा हि

शक्तं ज्ञातिः कथमनुदितानस्तनित्यप्रकाशं

विद्योभ्यन्तं व्रजति विकृतिं निःकलं निर्मलं च ।

शश्वन्नीलोत्पलदलरुचामन्युवाक्कावलीनां

प्रादुर्भावे भवति नभसः कीदृशां वा विकारः ॥ २३ ॥

पुरुषः ॥ साधु साधु प्रीणयति मानसं वमायं प्रज्ञावतो वि

मर्शः ॥ उपनिषत् ॥ ततस्ततः ।

उपनिषत् ॥ ततस्ताभिः सर्वधर्मैरुक्तं । सक्तो विश्वविलये

मुक्तिमेषा वदन्ती नास्तिकपथं प्रस्थिता निगृह्यतामिति

ततः ससंस्मं मां नियन्तीतुं प्रधाविताः सर्वाः ।

पुरुषः ॥ उपनिषत् ॥ ततस्ततः ।

उपनिषत् ॥ ततोऽहं सत्त्वसं परिक्रम्य दण्डकारण्ये प्रविष्टा

ततोऽम्बरशैलोपस्थितस्य मधुसूदनास्तनस्य नातिदूरे

आह्वानार्था दान्तमहायः अतः 'कटुपाना'

सुडास्त्रग्रन्थनिकृतिभिर्द्वयितः केशवाजः ।

आयुर्वस्था मम संज्ञाता ।

॥ ततस्ततः ॥

अनिपत् ॥ ततां देवायतनान्निर्गत्य गदापाणिभिः पुरुषैर-

निर्दिष्टं तादृशान्तास्तान् दिग्गमसमतिक्रान्ताः मन्वीः ।

ज्ञान • गर्व • न त्वलु भवतीभतिक्रामतो भगवान् विद्यायाः

तो क्षमते ।

द्वितीयः ।। तत्तस्तान्नः ।

अथनिश्चयः ॥

हिना मुक्तमवलिरयकनं सस्तमद्वाहुलं

भीता भीताश्रममथ गन्धर्वपराकं प्रविष्टा ॥ २४ ॥

त्र च वत्सया मीतया मां तत्रागतामाल्लोक्य समग्रं मातः

निरिति परिभ्योऽत्रेणितास्मि । विदितवृत्तास्तथै तया च

श्लोक । अथ चात्र विदयितव्यं मनो ये ज्वलन् त्वामप्रभाषन्ति ।

इत्य येष्टममगमन्नाः प्रविष्टिष्यन्ति तेषामीश्वर इव शास्ता ।

तां च तेन भगवता तान् अश्रित्वैव (तथा च गोना)

ज्ञान शब्दे विद्यतः क्रमान् संसारस्य नगधमानः ।

निपत्यतस्तमथानान् असरीष्वेव योनिषु । इति ॥ २५

पुरुषः देवि तत्प्रसादाज्ञानमिह्मि कोऽयमीश्वर
नामेति ।

उपनिषत् कोऽज्ञानं तमन्धमिव प्रत्युत्त
शस्यति ।

पुरुषः कथमदमात्मा पुरुषः परमेश्वरः ।

उपनिषत् ॥ एवमतत । तथा वि

धसौ तदन्यो न सनातनः पुमान्

भगवान् न देवान् पुरुषोत्तमात् परः ।

स एवेभिघ्नस्त्वमनादिमायया

द्विधेव विम्वं सन्तिने विवस्वतः ॥ २६ ॥

पुरुषः भगवद्भुतामर्थ भगवत्या न संयगवधारयामि

अवहिन्नस्य भिन्नस्य ज्ञानमरणधर्मिणः ।

नम अवीति देवीणं सत्यानन्दचिदात्मतां ॥ २७ ॥

विवेकः ॥ पदार्थानवज्ञानादावर्था नावगम्यते । श्रमिणी

तत् सत्यमेव ।

पुरुषः ॥ तद्वचोवाय भवान् उपायमाज्ञापयतु ।

विवेकः ॥

एषोऽस्मीति विविच्य नेति परितश्चित्तेन छार्द्धं कृते

तथानां विलस्य चिदात्मनि परिष्ठाते तन्मर्थे पुनः ।

श्रुत्या तत्त्वमसीति व्याधितभव्यासं तदात्मप्रभं
शासं ज्योतिरनन्तमक्षरुदितानन्दं समुद्गच्छति ॥ २८ ॥

रूपः • मानन्दं मुगमर्षं परिभाषयति •

• मत्तः प्रविशति निदिध्यासने •

निदिध्यासनं ॥ आदिष्टोऽस्मि भगवत्या त्रिलुभक्त्या यथा
निगूढमस्मद्विप्रायमुपनिषद्विबुधेन सह बोधयितव्या स्वतः
पुरुषे वस्तव्यमिति • विज्ञोक्त • इया देवी विवैकपुरुषाभ्यां
जातिद्वरे वर्तते । यावदुपसर्पामि • उपपद्योवनिषदे पतिः कस्यचित् •
देव्या त्रिलुभक्त्या समादिष्टं यथा संकल्पयोनयो देवता भवति
यथा च समाधानेन विदितं यथा आपन्नसत्या भवतीति न
ह्यसत्या विद्या नाम कन्या लङ्घ्ये वर्तते प्रबोधधन्द्रोदयस्य
मत्र विद्यां संकर्षणाविद्याया मनसि संक्रामयिष्यति प्रबोधच-
न्द्रोदयं च पुरुषे समर्प्य भवत्या विवैकेन सह मत्सकाशमा-
वस्तव्यमिति ।

उपनिषत् ॥ यदादिशति देव्यौ ।

• इति त्रिविक्रमादृतं निःशान्तं •

निदिध्यासनं • पुरुषं विज्ञति •

रूपः • यदेवमावयति •

रूपः • आत्मरूपमावयति •

सुहामद्युतिदानभिस्तडिदिव प्रद्योतयती दिशः
 प्रेत्यक्षपुलङ्कटास्थि मनसो निर्भिद्य वक्षःस्थलं ।
 कन्येयं सक्तुसा स्तर्भ परिकरिमाहं प्रसक्ती भजतु
 अन्तर्धानमुपेति चैकपुरुषं श्रीमान् प्रबोधोदयः ॥ २१ ॥

“ तत्तः प्रविशति मध्येधोदयः ”

प्रबोधोदयः ॥

किं व्याप्तं किमपारहितं किमु कृतं किं वा समुन्मारितं
 स्फुटं किं नु विलायितं नु किमिदं किंचित् वा किंचन
 यस्मिन्नर्भुदिते धितर्कपदवी नैवं समारोहति
 त्रिलोक्यं सहजप्रकाशदलितं सोऽहं प्रबोधोदयः ॥ २० ॥

“ परिक्लप्य ” एष पुरुषः । यावदुपसर्पामि “ उग्रगुण ” भगवत्
 प्रबोधचन्द्रोदयोऽभिवादनम् ।

पुरुषः “ अहम् ” एहि वत्स परिष्वजस्व मां ।

बोधोदयः “ तत्तः करोति ”

पुरुषः “ सानन्द ” अहो विधदितं तिमिरपटलं प्रभागे मंत्रा
 तथ हि

मां हान्धकारमवधूय विकल्पनिद्रा

उन्मथ्य कौऽप्यज्ञानि बोधतु पारश्विमः ।

प्रदाविविकमेतिशान्तियमादि येन
विश्वात्मकं स्फुरति विष्णुरहं स एवः ॥ ३१ ॥
तर्वाद्या कृतकृत्योऽस्मि भगवत्या विष्णुभक्तोः प्रसादात् । सो-
हमिदानीं

संगं न केनचिदुपेत्य किमप्यगृह्णन्
गह्वरं न तर्कितफलं विदिशं दिशं वा ।
शाक्तो व्यपन्नभयशोककषायमोहः
सायंगृहो मुनिरहं भवितास्मि सद्यः ॥ ३२ ॥

• मत्तः प्रविशति विष्णुभक्तिः •

विष्णुभक्तिः • पश्यन्गुणगुण • चिरेण खल्वस्माकं संपन्नाः सर्व-
जनोऽप्या येन प्रशान्तारान्तिं भवत्तमत्रलोकयामि ।
गुरुयः ॥ देव्य विष्णुभक्तिः प्रसादात् किं नाम दुष्करं ।

• इति पादयोः पतति •

विष्णुभक्तिः • पश्यन्गुणगुण • उत्तिष्ठ वत्स । किं ते भूयः प्रिय-
पकरोमि ।

गुरुयः ॥ अतः परमायि किं प्रियमस्ति । यतः
प्रशान्तारान्तिरगमदिवेकः कृतकृत्यतां ।
नोद्वेगानि मयस्तन्व यो वाक् निविशितः ॥ ३३ ॥

तथैवैतदस्तु ।

पञ्चान्योऽस्मिन् जगति मरुती वृष्टिर्मिष्टा विधत्ता

राज्ञानः क्ष्मां गर्लितविविधोपप्रवाः पालयन्तु ।

तद्योन्मेषोपहृततमसस्त्वत्प्रसादान्महातः

संसारार्थं विषयममतातदुपहृतं तरन्तु ॥ ३४ ॥

॥ इति निष्कांताः सर्वे ॥

॥ इति ॥

॥ पञ्चोऽङ्कः ॥

॥ इति श्रीकृष्णमिश्रविरचितं प्रबोधचन्द्रोदयनाम नाट्य-
समाप्तं ॥

CORRIGENDA.

3. l. 10. pro गम्याये lege गाम्याये
 4. " 0. " पुग्मना (sans. पूर्ण) l. दुपुग्मना (sans. पूर्ण)
 5. " 17. " ओदयः l. ओदयः
 7. " 6. " नद्यमयिकाः घुग्मयो l. नद्यमयिकाघुग्मयो
 10. " 5. " कितो l. कितो
 — " — " मायद् l. माय
 22. " 1. " कल्लाने l. कल्लाने
 23. " 15. " कल्लाने l. कल्लाने
 25. " ult. " मायद् l. माय
 27. " 7. " कल्लाने l. कल्लाने
 — " 11. " पुनः दिनाद् l. पुनः दिनाद्
 28. " 15. " निर्विद्विं l. निर्विद्विं
 32. " 13. " गृहीणा l. गृहीणा
 39. " 1. comma post vocem परमपिषा delendum.
 47. " 1. pro गम्याये l. गम्याये (sans. रम्याये)
 48. " 18. " न ननु पात्रं l. न ननु नामपात्रं
 50. " 12. " ज्ञातः l. ज्ञातः
 51. " 3. " युद्धेयोक्तः कथं l. युद्धेयोक्तः कथं
 54. " 12. " योदान् l. योदान्
 57. " 8. " रण्डा l. रण्डा
 59. " 12. " नासद् l. नासद्
 — " 17. " शोभना et लोभना l. शोभने et लोभने
 69. " 16. " निर्विद्विं l. निर्विद्विं
 71. " 0. " कृतं l. कृतं
 74. " 5. " दृष्टेः l. दृष्टेः
 78. " 12. " कृतं l. कृतं

- Pag. 80. lin. 7. pro मुक्तैः 1. मुक्तैः
- » 84. » 15. » विष्णुभक्तैः 1. विष्णुभक्तैः
- » 86. » 18. » प्रत्यक्षिभूतानां 1. प्रत्यक्षिभू०
- » 87. » 24. » ~~अन्दिनि~~ lege अन्वदान
- » 91. » 14. » अन्यद्विरुक्तन्यते 1. अन्यद्विरुक्त०
- » 92. » 11. » भवत्येते 1. भवत्येते
- » 93. » 6. » कलाग्निके 1. कलाग्निके
- » 94. » 14. » वाताह्वये 1. वाताह्वये
- » 95. » 17. » गृध्रतो 1. गृध्रतो
- » 97. » 17. » स्वात्मसापने 1. स्वात्मसा०
- » 100. » 12. » समन्वये 1. समन्वये
- » — » 15. » delendum.
- » 103. » 5. pro संपादप्राप्तः 1. संपाद०
- » 106. » 12 et 13. sic vocabula separanda:

भविष्य

नोत्त — देवा —

गतेषु — वाताह्वये ।

*secundum hemistichium vide l. 16. 17

- » 107. » 3. pro सप्रेष्टि पशु० 1. सप्रेष्टिपशु०
- » 108. » 5. » क्रियागन्धो 1. क्रिया भक्तो०
- » — » 16. » अदन्तो 1. अदन्तो
- » 109. » 13. » भक्तो 1. भक्ति